

A. C. 6090.

Räbala=Gans ja Serwa=Madu

1612:1 ehk:

Kuida töö nõnda patk.

II.

Kuida sina lastele, nõnda lapsed
päraft sinule

ja

weel mõned lühikesed õpetused.

Wana ja noorele pääwa raskuse jahutusets.

S. Pärn.

Tartus, 1874.

Trükkitud ja müüa S. Laakmanni juures.

1874

Handwritten title or header text, possibly "Handwritten" or similar.

1874

Handwritten text line.

II

Handwritten text line.

1612

Handwritten text line.

Handwritten text line.

1874

Handwritten text line.

I.

Räbala=Hans ja Serwa=Madu

ehk:

Kuida töö nõnda palk.

II.

Kuida sina lastele, nõnda nemad
pärast sinule

ja

weel mõned lühikesed õpetused.

Wana ja noorele pääwa raskuse jahutusels.

J. Pärn.

Tartus, 1873.

Trükitud ja müüa G. Laakmanni juures.

I

Handwritten text in a Gothic script, likely a title or header.

:182

Handwritten text in a Gothic script, possibly a subtitle or author information.

II

Handwritten text in a Gothic script, likely a title or header.

Дозволено цензурою, Ревель 9го Октября 1872. г.

Handwritten text in a Gothic script, possibly a subtitle or author information.

1612

Handwritten text in a Gothic script, possibly a subtitle or author information.

Handwritten text in a Gothic script, likely a title or header.

Handwritten text in a Gothic script, possibly a signature or date.

Printed text at the bottom of the page, possibly a date or publisher information.

Printed text at the bottom of the page, possibly a date or publisher information.

I.

Nust peaks Madise-Hans ommetegi oma rik-
 kuse wõtma, kellega ta otsegu mõni miljonär
 suureste ja uhkeste elab? Temal on naene ja lap-
 sed, kõik tahawad igapäaw tugewast süüa, juua,
 ihukatet ja mõnda muud. Ja seda nad ka
 wist täieste saawad, muidu ei oleks nende näud
 nii punased, pealegi on nad pühapäaw palju
 paremast riidis kui minu isa ja ema. Meie
 higitame homikust õhtuni, mõnikord tül ööd
 ka weel juure, aga siiski ei ole ma isat kõrtsis
 weini pudeli juures ega kaardilaua juures istu-
 mas näinud, ja palju paberi rublasid ei seisa
 tal ka just mitte kerstu lappis, ja ta on jo kolme
 pääwa peremees. Madise-Hansul ei ole põllu
 lappikestki, käib kül mõnikord räbalaid korja-
 mas, saab puuda päält mõne kopiku kasu, aga
 see näitab teda minu arwamise järele ommetegi
 ükfinda nälga jätmad. Kaardilaua juures peab
 ta ka enam kautama kui wõtma, ühe sõnaga, tal
 peab Räbala-Hansu ameti kõrwas weel mõni teine
 amet olema, ehk muidu peab ta wana juttu järele
 wanapoisiga ühes nõuus olema, kes oma ümardajaid

temale wara lasseb kofku wedada, mis eest ta wiimaks tema hinge peab saama. Aga tühi ennemuistne jut; wanavois, kui ta ka kuskil on, ei ole weel kellegile kaastiga rublasid tuppa wedanud, weel vähem Ladiise-Hansule. Biiblis seisab kül: Kurat olla Jumala ees Hiobi pääle kaebanud ja teda waest meest tükkiks ajaks ihu ja wara poolt sepa pihidega pigistanud, aga seda kofhta ei ole ma mitte lugenud, kus ta ilmahulgus mõnd halja mätta otja oleks tõstnud. Wana emat Gewat tabtnud ta kord kül õnnelikuks teha, aga talitus läinud üsna nurja ja tõuganud inimeje sugu kuningast sandist saadik põrgu serwa pääle, kusi taewa saamine suurt tüli ja wõitlemist saadab ja mõndagi meest üsna ärawäsitab, et ommetegi ilma otjata ruumiäse peawad langema, keda nad kui waimud wana poisiga siis walitsewad.

Nõnda kõneles Aruküla Serwa-Andrese poeg Madu oma neljajalgste sarwiliste wastu, kes adra ees rängast tööst puhkasiid, sest õige halastab oma elaja pääle, ega pannud tähelegi, et isa selja taaga ligi tuli ja tema wiimist kõnet kuulis.

„Mis sinul kuradiga ehk wana poisiga tegemist on, katsu et maa tüliga walmis saad; pääw weereb ja home peab ruffid maha külwatud saama, muidu läheb noor kuu mööda, ja wanal ei idane seeme enam nõnda hästi, kâratšes wanamees pool pahase meelega.“

Päits, punu wagu! olgu noor woi wana

inu, üks puhas, kuu jääb kuuks ja keerab oma telje, meie maa, ja sellega jälle päikese ümber, tema pärast jäävad kül kõik idud mulla sisse, kui mitte maa vägi, päikese sojendus ja valgus neid välja ei kisu; aga kes tohib wana ebausule korruga otja pääle teha, kes sada aastate arul isaijade sisse kõwemast on juurdunud, kui tammepuu lagestikul? Tänu koolmeistrile, kes selle poolest minu filmad lahti on teinud.

Minewal aastal külwastin omale just wanal kuul külimitu rukkid, mitmed hallid pead arwastiwad mind üksi hõlgi lõikawad, aga säb, wiis, tõistkümmend külimitu seisiwad kottis ja isa ei ole enam kui kahesia omast noorekuu külwist saanud. Nende mõtetega jõudis Madu waoga isa kohta tagasi, kes waguvalt ütles:

„Kas oled pöeg juba kuulnud, et Kääpri ait Sootaguise küläs minewa öösel ära on lõhutud?“

„Ei ole! kas wargad käes?“

„Wargad? — jah! oleks ta inimene olnud, siis oleks ta ka finni tabatud, aga mitte, pöeg, just wana sarwiline ise mõtnud Kääpri raha ära, ütelnud teda pörgu leemeks tarwis olewad. Kääper peab ehmatusest üsna nõrk ja woodis olema!“

„Wõi wana sarwiline wiinud raha ära! mida nägu ta siis olnud, kas jeda ka täataja kuulutas?“

„Olnud inimese pitkune, kase pitse sarwe ja habemega, põlewa filmadega, üle teha karune, hobuse kabjadega, karu häälega, kolme aruline

raud hang ja põlew latter käes. Hoidku iga ristiniimest niisugust nägemast. Võtnud Käspril viimast kopikut tagawara, üteldakse 500 rubla, ja kadunud kui pilve rõngas kohisedes viimaks ära."

"Siis on jo Käsper väga õnnelik, et ta esimene surelikude hulgas olnud, wanavoiski nägema; ta võtku nüüd kely kätte ning mingu ennast raha eest maailma näitama ja oma juhtumist kuulutama, tuhanded saavad omad rublad temale andma ja waata, wiis sada toob wiisjada tuhat tagasi."

"Külapy sinul hea naerda, aga oleks ta pörgu tul so oma ees seisnud, waat, kuidas püksid wäriseksid."

"Jsa, ae! Kas Madise-Hans kodu peaks olema?"

"Tulnud eile õhtu kodu, mänginud poole ööd kõrtsi Toomaga kaardisid, kaotanud wiis rubla ja joonud, kuidas kuulsin, teise wiie rubla eest puntsti. Lubanud aga pea jälle räbalaid torjama minna, et eile õhtust kahju ärateenida."

"Wunu astu, päits wagu! Kahju ärateenida; — wargile tahab ta jälle minna, on ka Käsprida rahast tühendanud, muud keegi, aga kes seda tohib teiste kuuldes rääkida?"

Madu kündis õhtuni tugewast, lõpetas põldu, ajas härjad kopli ja tõttas koju oma leha tarastama.

Tema oli tugew terve noormees, kes tugevasti tööd tegi ja selle järele ka keskpaika täitis.

Õhtu tuli kõik pere laua juure kokku, kus ka jut peagi tontide pääle pööris, ja ka Rääpri õnnetusest osa wõeti.

Peale söömise pidi Madu kopli härgade ja hobuste juure õitsi minema, kuidas see igal pool Gestimaal pruuk on. Madu oli aga juba mõne aasta eest õõ aseme eest muretsenud ja omale kopli weikese majakese puust pörandaga ja laud katusega ehitanud, kus ta weel ruhulikumalt luitoa tagas wäsinud liikmid karastas, aga ka loomadele koha midagi juhtumises käepärast wõis olla. Niijugusid õsmisid ei leita küll igast kohast, waid noored inimesed küüritawad kannu ääres mõnikord weikse maa pääl, kust paha maa õhu läbi mitmesugused haigusjed keha sisse tungiwad ja mitmed noored mehed ja tütarlapsed enneaegu maapinna alla weeretawad. Kes oma ihu terwisest lugu peab, waatku igas kohas ka oma magamise aseme pääle, et see mitte niiskes kohas ja haisewa asjade ligidal ei seisja, waid puhtas õhus.

Madu õsmis oli kubu hõlgi, puhas lina kui ka willane tel ei puudunud ka mitte, keda ta aga iga õhtu kodust ühes tõi; sest pääwa wargad oleks neid häämeelega warsti omaks tunnistanud, kui nad ühtepuhku õsmis oleks seisnud.

Enne magamaminemist mõtles Madu oma südames Eppu pääle, kes wiisakas noor hing

oli, aga kõige oma osavuse juures alles waimu uduis määsis, ja kui keegi wägi teda jäält wälja ei weeretanud, selles ka edasi kõndis. Wiimaks pöörasid mõtteradad jälle Madise-Hansu pääle.

Waras ja kes teab mis weel muud, peab ta olema, muidu ei woiks tema kümne rublade arul raha otsegu maha wisata; aga kui mina tema järele natukene hakan waritsema, ehk keeran nõnda õnnetust inimeste päält ära, kuidas ma aga sellega pääle hakan, ei tea ma weel täna, aga aeg annab hääd nõuu, ja mis täna wõimata, toob õõ pimeduse pöuest walge ette.

Kui Wadu nõnda mõtetega talitas, keeras Serwa-Andres oma õlgega täidetud sõngis üht ja teist külge, kurni ta naese Gewa kannatus otsa lõppes, kes urises:

„Wõtku sinu tont ja tõine, kõige aja aaleb kõrwas, mitte poolt tundi ei saa magada.“

„Ära pahanda, armas küljeluu, ma mõtlesin poja Wadu pääle.“

Mis sa jälle tema pääle mõtled, on jo sinu tõine küsi igas tükis, mis sa weel tahad?“

„On küll õige, aga meie oma keskel kõnelnud näitab ta kaunist laugele langenud olewad. Siisade jälgi ei taha ta üheski asjas astu, noor kuu ja wana kuu on temale üks wuhas, neljapääwa õhtu niisama püha kui esmaspääwa, uueaasta ja muu tähtsa pääwade pruugid ütles ta hilja aigu wana pagana tembud olema. Ja

kas tead, täna väljal kõneles ta iseeneses wanastpoisist. Ega ta ommeti seitset Moosese raamatut pole foolis lugenud? Sa tead mis seal sees peab seisma, kuidas Karja-Zukku Solidati-Hansu käest oli kuulnud, kes juba ajal Rooma linnas teda ka oli lugenud."

"Kui raamat üksi Rooma linnas on ja päälegi weel ahelas, kust siis koolmeister seda kätte saab," pomises Gewa.

"Ega seda wõi usku; saksa- ja wenekeeles on palju enam niisugusid raamatuid trükkitud ja koolmeister peab jo mõlemid keelestid mõistma."

"Wõib olla, aga jääme magama, home on argipääw ja rehi tahab peksa.

"Mine ja naestega niisugusist asjust kõnelema, neil on jo kana pea ja nende arud.

"Olgu minul kana ehk kaasi pea, aga tühja lori seitsememast Moosese raamatust ei usu mina sugugi, sest tema ei ole täitsa kuutgi kirjutanud, weel wähem seitset!"

"Weel taga õelam, pole kuutki kirjutanud!"

"Kus tema siis kuut on kirjutanud, kui juba kuuendama raamatu lõpetusel tema surmasti, matmistest ja nõnda edasi räägitakse."

"See ei ole õigus, tule vaatame järele!"

"Minugipärost, aga kui minul õigus on, siis pead ka uskuma, et wanapoistel nii suur walitsus ei ole, kui sina arwad."

"Olgu kuidas on, aga loeme järele."

Abielurahwas löid Piibli lahti ja siit pais-
tis täieste filmi, et Gewal üena õigus oli.

"Sinu mõit," nurises Andres, "lähme ma-
gama!"

Sellega oli tüli lõpetud ja kuub kattis
pääwa muret õõ hõlma.

II.

"Pääwawargad, õõwargad, hobusewargad,
wiljawargad, linawargad, rööwliid, mõrtsukad,
aidalõhkujad ja tuhat teab, mis nimed neil kõi-
gil on, nendest on maapind täis. Kuhu ja
filmad pöörad, ei näa ja õiglast nägu, kuhu
jo tõrw ulatab, kuuled ja kaebamist, ja kellest?
— ifka wargadest. Wiimne pääw peab ligi ole-
ma, muidu ei oleks maailm nõnda hullas, aga
miks ta ei pea olema, kui wana sarwiline otse
ise juba wargile hakab? Usu sõber Mats, ei
ole enam kerge wallatalitaja olla. Inimestega
ehk saab weel läbi, aga mis ja waimudega teed?
Täna olin Räsperi juures, ta ütleb täieste wana
sarwilise ennast tema aidas näinud olemad ja
tahab seda kas wõi wandega kinnitada. Tahtsin
kül temale mõisi mõtteid südamesse sünnitada, aga
ükski wägi ei jõua teda tema usust ärapöörda,
ta ütleb wanapois ja ifka wanapois üksi sõnu.
Mis arwad sina sest sündimisest?"

"Mis mina arwan? — Oleks Räsper mees

olnud ja wemlaga walu annud, aga mitte kui kohmetand kama päält wahtinud, siis ehk kõneleksime täna õhtu teist juttu, ja raud risti-tide taga istuks wist mõni Siberimaa poole reisia; eks ole tõsi, Tõnu?"

"Tõsi, Mats, aga lind on kätte wahelt ära lennanud ja kes teab, mis õnnetust ta weel sünnitab. Kohtuherra käskis mind warga jälgi otsida, sest tema armamise järele peab ta üks kawal pääwawaras olema, aga ega ma jahikoer ei ole, kes jäneist jälgist aratunneb. Ommetegi, Mats, mis mo jõud ja kohus on, tahan ma tähta, kangel meie külast ei saa ta mitte elama. Päälegi on Räsper kolmas jagu warastud rahjust, kui see võimalik oleks leida, leidjale lubanud, see teeks wiiest sadast rublast just — no kui palju — see teeks — teeks, noh olgu pääle, sada rubla ommetegi."

"Sa eksid, Tõnu, kolmas jagu wiiest saast on peaaegu kakssada rubla."

"Olgu kuidas on, wää rehkendus ei ole minu asi, tahwi pääl läheb paremast; aga kuule Mats, kui ma üksinda warga jälgi leiaks, usu Mats, ma ei wõtaks mitte kopikut, minu au saaks jo selle läbi teonud; eks ole tõsi Mats? Mina annaks pool toopi wiina weel päälegi, kui ma teda leiaks."

"Tõsi, Tõnu, Räsper on hädas helde, aga oleks täna raha keegi ta kätte toonud, ma ütlen: wiit kopikut ei annaks ta selle eest."

"Nii kiiski ei ole ta just milte, ma tunnen teda enam kui sina, aga kokkuboidja on ta ja see on käsprile auuks, sest hoida hoonet ehitab, lahke ladu laastab. Mats, kasta kannust keelt, muidu õlu hingab ära!"

"Ole terve Tõnu, tulub just ära, olen lõunaegase silku kaks hinge alla pannud ja waat, eks nad juba sipputa."

Mõnda ajasid kaks sõbra Sootaguse küla kõrtsi tagumises kambriis juttu. Soomamehed ei olnud kumbli, aga janu kustusuks õstid mõlemad aastas mõne toobi õlut, ja kui hää tutwaga kokku juhtusid, aeasid ka mõne tunni magusat juttu. Tõnu oli kolm aastad walla talitaja olnud ja tänawu jälle uueste kolme aasta pääle walitud. Walitemise päawal ei olnud aga Tõnu keslegile suutäit selle soowimisega annud: "walitege mind," waid päälegi walunud, rasfet talitust tema õlade päält ära wõtta, aga ommetegi langesid suurem hulk häälesid tema pääle ja wastu ei pannud ta ka mitte, sest talitaja palk maksis ta rendi, ehk kül mõndagi muret majasse tõi.

Mats oli tema üleaedne ja noore pääwade sõber, kes täna mõne talituste pärast kõrtsi oli juhtunud, muidu ei nähtud teda seal sugugi.

Mehed oleks weel juttu westnud, aga korraga kõlasid eest kõrtsist sõnad taha, mis mõlemate mõtted teise külge käänasid.

"Fõrtsmit, anna naps rummi ja pudel õlut, aga ruttu!"

"Saab warsti."

"Mis furat warsti? — Kohe, janu on suur!"

"Siin on, rumm maksab kümme ja õlu kuus, see on kuustõiskümmend kopikut."

"Enne juuakse, pärast maksetakse, fõrtsmit, pane seda tähele."

"Ole terve õpetamast, aga olen lord nõuukõ wõtnud, hinda kohe võlida, et pärast enam tüli ei tuleks. Wõnigi joob enne ja kui ma pärast rehningi teen, siis kas wõtta kuub temal seljast, 'pole täitsa maksa."

"Pea lõuad lurjus, mina olen alati ausaste maksnud!"

"Ei tea, auus Hans, kolm rubla wiiskümmend kopikut seisab praegust weel seinä pääl, külap see wist teie ausaste maksmine on?!"

"Kolm rubla wiiskümmend kopikat? oled sa hull, fõrtsmit, woi peast ära!?"

"Seda wõid sa parem ise olla, aga eks sa siis sugugi ei mäleta, kui mulle Beebu ja Mardiga terve õhtu sõid ja jõid? ei tähtnud sulle kül anda, aga lubasid kohe maksa, säääl ta nüüd on."

"Kes on tunnistusemees, et ma seda sulle wõlgu olen?"

"Meie walla talitaja, kes sel korral juhtus siin olema."

"Teie walla talitaja, misjuguine tubakanina see on?!"

"Hans, ära sõima meest, päälegi weel walla talitajat, muudu pistame sind kui rotti puuri."

"Seda tubakanina tahaks ma weel näha, kes mind puuri paneb, aga sulle ei ole ma ühtegi wõlgu, anna hobusele wooder kaeru ja mulle weel naps rummi!"

"Kui ja mulle enam wõlgu ei ole, siis ei saa sina enam rummi ega kaeru."

"Kas nüüd ei ole kurat lahti, kõrtsimees julgeb mulle teelda!"

"Otse kui Kääpri aidas mõne nädala eest."

"Säh kõrtsmik, siin on kaks kümmeend wiis rubla, kustuta minu wõlg, anna rummi ja kaeru ja ole teine kord peenem oma wõeraste wastu."

"Ole terve Hans, raha eest; kuidas wõerad mulle, nõnda mina wõerastele: siin on rummi pudel ja kaerad, kas pean ette ka andma?"

"Muidugi, aga sina ise!"

"Tänan selle eest. Suhan, mine anna Kääbala Hansu hobusele wooder kaeru ja pärast pang wet, külah ta sulle napsi raha annab."

Tunni aea pärast tuli kõrtsmiku sulane Suhan ja andis teada, hobune olla kaerad ärasõõnud, pang wet weel pääle joonud ja nüüd wõida Hans sõita.

Hans waatas pool wõeriti sulase otsa, ning

ütles toredaste: „Kõrtsmik, kui suur on minu wõlg nüüd!?“

„Budel rummi rubla wiiskümmend, pudel õlut kuus, heering kolm, kaks sigarid kuus, tükk leiba ja üks wooder kaeru kolmkümmend wiis kopikut, endine wõlg kolm rubla wiiskümmend kopikut, teeb wälja wiis rubla wiiskümmend kopikut, saad tagasi 19 rubla 50 kopikat, nüüd oleme tasa.“

„Nõnda need pagana kõrtsmikud teekäiaid imewad!“

„Just nõnda kuidagi teekäiad ennast imeda soovivad; ma pean jo palja seinte eest aastas kolm sada rubla renti maksma, aga kedagit ei ole ma palunud wiina ega õlut juua, weel wähem Rääbala-Hansu.“

„Bea lõuad! — Juhan! säh, siin on weel naps rummi ja wiis kopikut raha! Kas tead kellel siin külas kõige enam rääbalid müüa on?“

„Ega mina nende majasid ei ole läbi tuustanud; ole terve raha eest, napsi wõid tee pääle ühes wõtta, ehk minu pärast maha kallata, mina teda ommeti ei joo.“

„Nüüd on maailm raiskus,“ karjus Hans, „mitte enam napsi ei joo; oleks sa minu sulane, küll ma sind jooma õpetaks!“

„Ja kui sina minu sulane oleks,“ wastas Juhan, „siis peksaks ma sind kaineks.“

„Bea lõuad! kuidagi peremees, nõnda sulane,“

nende sõnadega tuikus Hans rehe alla, sidus hobuse lahti, tuferdas wanfrile ja kadus küla poole. Tee pääl urises ta aga: „Dot, oot sa pörguline kõrtsmik, kül ma oma wiis rubla so kapist jälle leian, hää et näitafid kus so raha seisab.“

Hansu ja kõrtsmiku sõnelemise aeal olid Mats ja Tõnu wagusalt üht ja teist rääkinud ja iga sõna Hansu juust tähele pannud, pääle tema lahkumist ütles Tõnu:

„Kuule Mats, miispärast maksid Hans kõrtsmikule nii hõlpsaste raha ära?“

„Ei mina seda woi teada,“ wastas Mats.

„Kuule Mats, mulle näitab, nagu teaks Hans Käsperi wargusest, sest nii pea kui kõrtsmik Käsperist sõna kõneles, oli raha laua pääl.“

„Wist wanapoisi kartus teda seda tegema fundis,“ wastas Mats.

„Kui niisugune ümberhulgu mitte iseennast wanapoistis ei muutnud, ma olen tema filmi mõnikord terawast waatnud, ja säält paistab hoopis ärarikkutud südametunnistus wälja; mis ja arwad sest, Mats?“

„Wõib olla, aga warastama ei ole ma teda mitte kuulnud, mõnikord olla ta kül margapuuga walskust ühe ja teise rähala müüale teinud, muud ei ole ma Hansust ühtegi kuulnud,“ wastas Mats.

„Lähme Mats parem kodu, muidu ütlemad külarahwas meid päris joodikud olema.“

"Lähme Tõnu."

"Kõrtsmik mis meil maksta on?"

"Kuus kopikut," vastas kõrtsmik, "kui aga Rübala-Hansu näete, vaatke ta näppude peale."

"Kas ta sinult midagi varastanud on?"
vastas Tõnu.

"Minult küll midagi, aga ta näitab üks pea masurik olema."

"Sumalaga, kõrtsmik" hüüdsid mõlemad külamehed ja tõttasid kodupoole.

"Sumal kaasa, perenaestele hääd terwid, ärgu nad aga ennast Hansust rübala kauba juures petta lasku!" hüüdis kõrtsmik.

"Pole karta!" tõlas vastu ja nõnda lahkusid külanaabrid.

Kodu tulles leidis Mats Hansu õuest, kes parajalt hobust lahti rakendas.

"Kes sinul luba andis hobust minu õue ajada?" küsis Mats.

"Perenaene oli nõnda hea õomaja lubama, päälegi tahame hooime rübala kaupa waadata," vastas Hans pehme keelega.

"Sina oleks jo wõinud parem kõrtsi juure jääda."

"Ära pahanda armas Mats, mul on mõni rubla raha rübala ostmiseks kaasas, kes julgeb nüüd rahaga tee kohta õomajale jääda, — päälegi olen täna naps wiina saanud, kus iga nurga pääl wargad inimesi waritsewad, ole nii hää,

anna minu loomale ööfikš heinu ja minule kubu hõlgi külje alla, kül hoome seda õigeks teeme."

"Olgu siis pääle, aga häämeelega ei wõtta ma mitte öömajalisi, selle et kõrtsi siin wäga ligi on."

"Ära nurise Mats, ma tuppä magama ei tahagi heita, täna on ilus ilm, siis on mul palju parem siin wanftri pääl puhata; on kül juba kül, aga minu pää on üsna soe."

"Sa ütled omal palju raha ühes olema ja tahad sellegipärast üsna lausa taewa alla magama heita, päälegi hulguwad meie külas tondid ja kes teab mis muud waimud weel ümber; Hans, kui tahad oma hoida, siis poe parem laska põhku, siis ei ole hoome minu süü, kui mont waim sind paljastanud."

"Lase mind, Mats, siin magada, laskas on just nende pesa, aga lausa taewa al nad ei ela."

"Sündku siis sinu tahtmine," wastas Mats, siin on kubu hõlgi ja hobusele tahan ka heinu anda."

Hans laotas hõled külje alla ja poole tunni pärast norskas ta, et seinad wärisesid.

Pererahwas talitastwad weel üht ja tõist, ning kahe tunni pärast oli maja wagane.

Räbala Hans puhkas mõne tunni, toustis aga warsti ülesse, sest tema keha oli juba wiinaga harjunud, seepärast ei teinud tühti ast teemale ühtegi, werus filmi, waatas ümberringi,

Puulas ja ütles iseenesele: „Wäga hea, Mats mõtleb mind maganud, seda parem.“ Ta tõmbas wankri põhjast kimp muukrostmid wälja ning ronis kassi kombel taha üle Matsi aita Tõnu aida poole. Siin magasid kõik esimest uinatust. Ta proovis üht wõtit tõise järele, kurni wiimaks luf ommetegi lahti läks ja Hans kui oma aita astus. Ta pani ukse jälle kinni, tõmbas tikudest tule ülesse, pani küünla põlema, keeras kirstu ukse lahti ning otsis kõik nurgad läbi, aga ta ei leidnud mis ta tahtis. Braegu tahtis ta tuld ära kustutada, kui korraga üks weike kirst wiljakottide taga ta filmi puutus.

„Sääl peab ta raha olema!“ Warsi oli ta selle koan lahti ja Hans leidis mis ta otsis.

Kirstu nurgas leidis ta kümme hõberubla tükki paberi sisse mäsitud ja ühe kümnerubla paberi raha. Rõõmuga oleks ta hõiskanud. Ta tühendas paberit, mäsitis mõne räbala raha asemele, tuustis weel siit ja säält, pani aga kõik jälle wana forra pääle, kirstu ukse luffu, aida ukse ka ja oli mõne minuti pärast jälle oma wankris.

Homiku leidis Mats teda nõndasama noris-kamasi kui eila õhtu ja ütles ligemale astudes:

„Hans, kas sedawiisi räbalaid forjatakse? päike juba suures kõrges ja sina weel wankris!“

„Jätta mind rahule, mo pea tahab lõhkeda,“ urises Hans.

Mats raputas teda ja tahtis teda wan-
krift maha tõmmata, aga Hans oli kui puu pak.

Uigi Iduna aeal ajas ta ennast wankrift
wälja, tuigerdas senna ja tänna, pani hobuse
rahesse, maksis Matsi heinad ja kadus siis tõiste
taludesse räbalaid otsima.

Hans oli tõeste räbalaid otnud, sest kahe
päewa järele söötis ta Wirtsu kõrtsis hobust,
kus igamees tema foormat näha wõis, keda
ta Tallinna paberi wabriku ütles wiivad. Kas
ta weel mõne aita räbalatest ja rahast tühendas
on meil teadmata.

Mõne nädala järele pärast kõneldud juh-
tumist tuli üks waene sant lonkades ja ägades
Sootaguse kõrtsi ja wõttis sooja ahju ääres
põranda pääl aset. Silmnägu oli tal mitmest
kohast paberi lappikestega klišterdud, ütles ene-
sel palju paisid olema.

Möödaminewa kõrtsi naese käest palus ta
nii hädase häälega tüfikest leiba, et see haleduse
pärast weel laks räime juure andis.

Õhtu söömaaeal kogus kõrtsirahwa pere
kõik taha lambri õhtuleiba wõtma, ees üle
pea polnud ühtegi muud hinge kõrtsis näha.
Sant pani seda väga tähele; kui wälk oli ta
rebase lombel taga kõrtsis letti taga, tegi afna
haagist lahti ja puges jälle oma koha pääle
ahju kõrwa.

Kõrtsirahwas jäid täna õhtu pea rahule

ja läksid puhkama, waest santi ei pannud keegi enam tähele.

Enne keskööd waritses seesama sant kõrtsmiku magamise kambri akna al, siin kuulis ta kõiki täieste norškawad. Mõne filmapilgu järele oli ta teatud akna al, tegi seda lahti ja ronis wäga tasa kauba kambri. Siin leidis ta omaks suureks imekspanemiseks rahalaeka ukse lahti, pistis kae sisse ja leidis komsu paberi raha, kes ilma tahtmata pülssi tasku kadus. Sellega ei olnud ta weel rahul, waid ta keeras enne tähendut kappi wale wõtmega lahti ja leidis siit weel mis ta otsis. See kõik oli mõne minutiga sündinud.

Pääle selle ronis ta aknast wälja, lükkas seda finni ja rõõmu hirwitusel ütles ta: "Baras sulle werekaan, wiis rubla on kümmeFord wiis weel juure toonud. Santi abju kõrwast wõiwad nad wiimse pääwani otsida." Ta tõttas metsa poole, siin tõmbas ta sandikuue seljast, pistis seda heina kuhja sisse, tõmbas siit saapad jalga, uue kuue selga, wesi weelombis silmad puhtaks, pani uue mütsi pähä ja tõttas siis Aruküla poole, kuhu ta enne walget jõudis.

Tõisel homikul pääle seda juhtumist leidis kõrtsmik oma kahju, otsis igalt poolt warga jälgi, kutsus kohtumehed ja wallawanemad kokku, aga keegi ei wõinud otsust anda, kus raha jäänud, sest seitsekümmend rubla olid kadunud.

Waele sandi pääle jäi wiimne armamine, aga ütski ei wõinud öölda, kus see jäänud.

Wallawanem Tõnu läks nukra meelega kodu ja otsi oma tagaseiswat warandust waatama, aga jäh, see oli ka kadunud. Sootaguse külas olid kolm maja eestseisjad oma warandusest wargale pidanud jagu andma, aga warast ennast ei wõinud keegi sõrmega näidata, weel wähem Rābala-Hansu seks tunnistada.

Hans korjas jälle rābalaid ja kui mõnes kohas armas peremehe ehk mõisawalitseja kuku liias raske olema, siis wõttis ta matti üht ja teist wiisi, keda meie siin enam ei hakka ülesse kirjutama; kõik wargused olid aga werest puhtad, keda iga warga juures mitte leida ei ole olnud, aga iga asjal on oma ots, nõnda ka meie Rābala-Hansul.

III.

Talw oli möödaminemas, kewadesed päikese kiired sojendasid jälle maapinda, lõokesed lõõritasiwad luhwtis ja iga pung puus igatses metsa iluks ennast laiale lautada.

Wanad wiskasiwad kasulaid talweworteri ja noored lapsed paistutasid ennast pääwa paistel. Iga inimese silmist paistis rõõm wälja; sest kewade sünnitas weel jõudu ja rammu soontesse ja mõnigi peiu mõtles oma neiu ja neiu jälle oma peiu pääle, minewane talw oli neid weel

lahkus hoidnud, kes teab, ehk tulewane neid juba uues elus leiab ehk senna asutab. Ka Reinu-Eppule paisisid sinililled vastu, otsegu tahaks nad öölda: Kena neitsi, sinu ei näe meie tulewa kewade enam ilma mütsita ega üksinda, rõõmušta ennast nüüd weel, kui rõõmuštamise aeg on, kes teab, mis tulewik oma eluraamatuse sinu kohta on kirjutanud. Sin sulle kui sääl so elurada roosidest on ehitud, aga ükski pääw ei wõi teisest öölda, mis öö omas pime-das pöues kannab; kes teab, ehk need silmad mis meie otsa nüüd nii lahkeste waatawad ja armastuse igatsusest läigiwad, kas need mitte furd nuhtlusest punased ja täis ahastust ülesse poole waatawad, kust abi tulla wõib, aga siiski tihti tulemata jääb.

Nimetud neiu, keda lugejad juba ennemalt pisut tunnewad, kõndis ühel pühapääwa õhtu poolel pärast kirikut Aruküla kuuse metsa tufas-tikkus ja noppis üht sinilille tõise järele, kellest ta wist wannikut tahtis punuda, ega pannud tähelegi, kui Andrese-Uadu puude tagast pool kartlikult ja wärisedes tema poole iseenesega kõ-neldes sammus.

Näinud oli Uadu Epput väga tihti, aga nii kartlik kui täna, ei olnud ta weel olnud.

„Tere ka Eppu, kuidas käsi käib? pole sind kaua enam näinud.“

„Sumalime, ära wõltsi Uadu; weel täna homiku oled mind küla palmemajas näinud,

eks ja mäleta, kui mind afna al teretasid?"
 wastas Eppu.

"Ah ja, mõtlefin seda minewal pühal olnud, aga kellele ja need lilled noppid, armas Eppu?"

"Dmale; tahtsin kord weel õige lapselikult oma juuksed palmistada."

"Eppu, armas Eppu, anna mulle ka üks weike kimbukene neist, nad on ülewäga ilusad taewa farwa!"

"Mis sul wiga on, Madu, ja wärised, on sul külm? Säh, siin on üks kimbukene, aga mine warsti koju, sa woid haigeks jääda."

Madu wõttis lilekimbukest wastu, surus teda oma uulte wastu ning ütles: "Eppu, kui mina haigeks jään, ehk ka ära suren, kellel siis minu kahju on?"

Eppu punetas ära ning kogeles: "Kellel muul kui sinu wanematel."

"Woiw olla, nad on wanad ja tahaksid häämeelega, et mina neile, iseäranis mo armsa emale, tuge majaanse tooksin; ma olen omas südames üht wäärilist leidnud, aga ma arwan, see lüftab mind üsna kõrwale ning mõtleb rikkamate pääle," wastas Madu.

"Ja see õnnelik neiu on?"

"Õnnelikuks nimetad ja seda, kes ükskord minu kõrwas surmani kõndima saab? õnnelikuks? Kui see küsimine so südamest tuleb, siis, Eppu, need kuused on tunnistusemehed: Sina, ja keegi muu, sind olen ma walitsend!"

„Mind? Madu, mind? Mõtke, mis sa kõne-
neled! Andrese-Madu, mind? kui ma sind ka iga
pääv palaksin, minule abikaasaks saada, Madu,
sa tõukaksid mind ära!“

„Ja mikspärast?“

„Madu, sina oled foolitatud, mina rumal ja
see lahutab meid.“

„Ja muud kedagi? Eks meie mõlemad Ges-
tilapsed ole ja mis mina õppinud, eks sa seda
weel ei wõi järele õppida?“

„Ei Madu, mis Eppukene ei ole õppinud,
seda ei õppi Epp enam ilmaški ja kui ma sinu
naeseks peaks saama, siis toon ma õnnetust so-
katukse alla; usu seda, Madu, ja seepärast wa-
litse omale omaväärilist — wõi lased sa en-
nast minu mõnest kopikust pimedaks teha?
Madu! raha kadub, aga pimedus jääb! Oh mo
isa! wara oled sa kogunud ja seda kirstus hal-
litada lastnud, aga oma ainu lapse pääd oled
sa aganatega söötanud. Kui hää meelega wõtaks
ma mo eesseiswat kullatükki wastu ja saaksin
temanti kiviš ta sees, aah mis teha, kui ma
põllu kivi raasuke olen! Madu, korja omale,
weel üksford ütlen ma sulle, pärsid, aga jätta
õnnetust puutumata!“

„Eppu! armas Eppu, need praegu räägi-
tud sõnad finnitawad weel enam mo ettewõt-
mist! Oleks ma Adam olema ja faks Gewad
seisaks mo ees, esimine täitsa tark ja tõine tar-

fuse järele himust täidetud, siis langeffin ma wiimse kaela ja walitseffin teda omale abikaasaks. Meiud, kes ennast juba täitsa targaks arwawad, on mulle jõledad, aga kes mõistuse järele igatsewad ja igapäaw alanduses mõistlikumaks tahawad saada, on minu meelest kallimad kui temandi kiwid. Seepärast, sind ja muud kedagi ei pea Aruküla rahwas minu kõrwas nägema ja nüüd Eypu, anna otsust!"

"Sündku sinu tahtmine, aga — — —"

"Mitte ühtegi aga enam." Sellega tõmbas Uadu oma tulewase abikaasa wastu rinda ja esimene magus musu kinnitas tulewost abielu.

Kaua istusiwad noored rahwas weel üksteise kõrwas ja rääkisid asjust, mis meil tarwis teada ei ole, kunni päewa loojamineel neid minekule maenitses.

"Aga Uadu, kas meie tänast juhtumist ka oma wanematele jutustame?"

"Ja muidugi," wastas Uadu, "aga sellegi muudele."

"Aga kui meie wanemad meile luba ei anna, mis siis, armas Uadu?"

"Ära selle eest muretse, armas Eypu, ma arwan, nad saawad meie tahtmist heaks kiitma ja siis tulewal talwel, kui Jumal terwid kingib, oled ja minu abikaasa."

"Mine siis armas Uadu enne kodu; kui

meie kahekesi lähetsime, tõuseksid külas tühjad juttud."

"Sündku sinu soovimise järele. Jumalaga mo armas Eppu!"

Zälle matsutas magus musu ja mõlemad noored hinged lahkusid tõine tõisest.

Nadu sammus otse küla poole, aga Eppu langes rõõmu pärast kuuse naiale, tänas taeva taati õnneliku saatmise eest ja ruttas siis poole tunni pärast kodu. Siin talitas ta maja olekut osavalt ja palus pääle selle emat õunapuu aeda tulla, kus tal temale midagi südame päält öölda olla.

Ema tuli ja tüttar rääkis tänast juhtumist sõna sõnalt temale ja palus nõu anda, mis ta edespidi pidi tegema, ja ka isale asja arutada.

Ema kuulas tütre kõnet wagusalt päält ja ütles siis:

"Ja sina andsid poisile suud, eks sul häbi ei ole?"

"Armas ema, ära pane pahaks, aga kus pidin ma oma suud panema, päälegi ma — ema — ma armastan Nadut."

"Ja tahad kõigest hingest tema naeseks saada?" lisas ema juure.

"Jah, kui teie selle wastu ei ole, siis teda, aga kedagi muud."

"Wäga ilus sinust, metjas kuusikus kihlusid pidada, ilma wanemateta; kas tead ka, et isa

endale kodu wäimeest tahab saada ja Nadust seda ommetegi ei saa; temal on isä maja ja wä-nemad kelle eest ta muretseb, siis peame meie tema saunaliseks saama, ma arwan, Mardi-Rein kaalub Serwa-Andrese weel ülesse."

"Ja keda isa siis hendale kodu wäimeheks tahab?"

"Kui ma mitte märgist kõrwale ei lase, siis oma ristipoega Möldri-Kaarlit," wastas ema.

"Soo, siis olen ma isale juba lehma nulli-kaks saanud, keda ta oma tahtmist järele ära tahab müüa. Möldri-Kaarel on ka mees, aga temale ei läha ma elades, ta ei oska sõna lugeda ega tähte kirjutada, raha ei maksa minu filmis midagi; wõtke Serwa-Nadut wastu, kui ta kord tuleb, ja ta tuleb tõeste, ehk jätke mind wanaks tüdrukuks."

"Ära nii tõrges ole, mina ei tahtnud ka hääga, kui kord noor olin, Mardi-Reinu, aga isa käsku pidin kuulma ja ma ei kahetse tänagi et tema naieseks olen saanud."

"Ja sina armas ema tahad mind ka ära müüa?"

"Siin juures weeresid weesjad filmist ja nuttu elin mässtis sõnu sõlmiku, et enam midagi kuulda ei olnud."

"Ära nutta, armas tütar, oled jo meie ainuke, ära lootust ära kauta, ma katsun isat tõise tuulele pööndada, ütles ema, kellel endalgi pi-

jarad silma tungisid; mine täna magama, kül
siis rauda taume, kui Madu koõja tuleb.

Tütar langes ema kaela ümber ja tänas
südamest lubamise eest ja läks puhkama. Kui
palju temal aga und filmi tuli, ei tea mina mitte
jutustada, aga tõisel homikul istus ta kahwa-
tand kanga taga ja töö läks waest wiisi edasi.

Rein pani seda warsi tähele, ning nõudis
tõisepoole käest tütre wigadust, sai aga wastuseks:
Tütar olla öösel paha und karudest näinud ja
ei wõida hirmsaid elajaid weel unustada, ning
sellega oli jut otsas.

Andrese-Udu kutsus pääle koduminekut oma
wanemad mõlemad enese juure, ja andis neile
teada, et ta täna kui õnnelik veigmees nende
hulgas istuda, nimetas neitsi nime, mis juures
kül wanemad suured silmad tegid, aga lühikese
läbirääkimise järele, kui see kõik nõnda wõiks
sündida, oma ainjama pojale südamest õnne
soowisid ja ka omalt poolt lubasid asja jõudu
mööda jalale asutada.

Eppu oli aga ema jüdanit wõitnud ja sellega
kõige suuremat kimirungast tee päält maha lõh-
kunud. Reinu naene teadis enamast ema tar-
kusest iga asja õigest kohast alustada, siis
olneks ka ime kui ta tütre õnne oleks wiltu röö-
passe weereda lastnud.

Juba tõisel pääwal pääle tütre jalaja kih-
lust teadis Kadri, sest nõnda nimetas ennast
Reinu naene, ühte ja tõist Serwa-Uadust Rei-

nule jutustada. Ta olla tark, karst, ettemaatlik, kolkuhoidja, lahke, alandlik, auupakklik, truu, tugew töötegia j. n. e. Mitugi korda pidi Eppu üsna ärapunastama, kui ta emat jälle rauda taguma kuulis. Möldri-Kaarel olla ka mees, aga ikka leidis Kadri üht ja tõist mis parem wõis olla ja see aitas enam kui tütre pitted palwed. Kahe kuu pärast mõtles Rein Madu kõige paremat külas ja soovis teda oma südames wäimeheks, kui ta aga tulla tahaks ja Möldri-Kaarlit ei wõinud ta silmaga näha ja seda kõik oli Kadri korda saatnud ja kõige talituse juures nii ühtlast nagu pidanud, kui ei tunneks ta Madut ega teaks noorte inimeste saladusest midagi; nõnda jõudis Jaani õhtu kätte.

Selle õhtu wastu valmistastwad ennast ka Arukülas noor ja wana. Tõrwawaat pidi ärapõletud ja mõni kann wiina ja õlut sääl juures joodud saama. Wanemad noored rahwas laulsid Jaani laulusid ja nooremad kõõrutasid järele, et isaisade pärandus kaotfile ei läheks.

Arukülas oli kord wanaisadest pruugiks jäänud, et iga talu järgemööda tõrwawaati põletas ja enne Jaanipäewa talust talusse andid wiina ja õlle tarwis korjas. Tänamu pidi Möldri rahwas Jaanikut tegema, seepärast käis meile tuntud Kaarel enne seda andid otsimas ja oli ka neid saanud, aga oma auu püüdmi- seks ka omalt poolt waat õlut juure lisanud.

Jaani õhtul olid noor ja wana küla wainul

tule ümber, wanad kassid wiinaklaasist suud, tõmbasid piipu ja kiitsid Mõldri-Kaarlit, kes ausaste nende eest oli muretsenud. Nooremad rüüpasid kannust õllemärga, tegid üht ja tõist nalja, laulsid ja olid rõõmsad.

Ka Mardi-Rein oma naese ja tütreaga ei puudunud, aga Rein seisis üsna wagu ja waatas päält, kunni Mõldri-Kaarel, kes täna täitsa Jaanimees näitas olema, klaasi täitis ja kõwa wärisewa häälega hüüdis: „Mardi-Rein, wana äia-taata, astu ligemale ja joome tütre õnne pääle klaasi.“ Rein tegi pahase näo, kui ei kuuleks ta seesugust juttu, noored inimesed aga kuulsid seda ja peagi riimiti rege wärsisid Kaarli ja Eppu kohta.

Kaarel lõi jalga maha, tahtis Eppu ümber hakata, aga jäb, see põgenes tütarlaste hulka. Pool pahane pööris Kaarel ennast Reinu poole ja ütles tasakeisi kõwa sõse: aga Rein, ega sa ei pahanda, oma tütre annad sa ikka mulle; mis mõtled ristiiša?

„Jätta mind rahule, wastas Rein, ega siin tütre kauplemise koht ei ole; mine parem kodu ja puhka wäsimust wälja.“

„Kas minu arwad joobnud olema? ei armas taat, mina tahan weel täna õhtu pruudi jalgu katsuda, pillimees hakka pääle!“

Billimees kuulas sõna, ja pea teeras noor rahwas tule ümber ring tantju, aga jäb, — Reinu

Eppud polnud kuskilt leida.

Kaarel aga ei pannud seda suurt tähele, võttis Mäe-Mari kinni ja hüppas tõiste hulgas, aga korraga kukkanus ta seliti ja pidi tõistest kõrvale kannetud saama.

Madise-Krein oli täna hoopis pahane ja ütles jalga vastu maad pörutades: „Glades ei pea niisugune joodik minu tüdart saama, lahju et Serwa-Uadu siin ei ole, ma sooviks temaga ääri weeri mööda kaupa. Ta vaatas ümber ringi ja omaks imekspanemiseks leidis ta mis ta otsis. Ta astus ligemale ja ütles: „Tere ka naabri Uadu, miks sina siis norgus seisad, eks sa ka noorte hulgas ei hüppa?“

„Tere Jumalime, pole täna mul suurt lusti. Kas hooime kodu oled, mul on sinuga midagi kõnelemist, aga üksinda nelja silma al.“

„Mis sul siis südame pääl kivitab? tule tulest kaugemale ja vuisa oma südant wälja.“

„Täna ei ole mõnus paik minu asjust rääkida, aga kui so tahtmine just on, no siis parem täna kui hooime.“

Mõlemad lahkusid tulest eemale, kus neid külarahwas enam kuulda ega näha ei wõinud. Suba pidi Uadu oma ettewõtmist wälja wuis-tama, kui ta korraga midagi pöösa taga tähele pani. Kes sääl on? Kabe sammuga oli ta kogu juures ja omaks suureks imeks leidis ta Eppud eest.

Behmest võttis ta tema käest kinni ja tõm-

has teda isa ette võlde: „Siin, armas Rein, on mo saladus, anna oma tüdart mulle naefeks, kül ma siis ka sinu eest jõudu mööda muretjen.“

„Mis jut see on! täna ei saagi ma tütre kaubast lahti, kas tüttar siis sind tahab?“

„Bai isa, ära mind Aadule keela,“ nende sõnadega hakas tüttar isa kaela ja nuuksus.

„No taga belam, oled sa äratehtud wõi mis sul on? peakš so ema seda mägema.“

Korraga ütles üks hääl: „Dlen küllalt näinud, ära wanamees palju wastu tõrgu, nad on kui ükštõijele loodud.“

„No nüüd on pagan lahti, tohtwad tüdart kápude wahelt täna äraiskuda, wist kartus suur, et wanakš neitsikš jääb! Kui teie juba asjad walmis olete teinud, siis minu pärast ka. Wadu, sa tuled mulle kodu wäimehekš, isa ja ema ka minu juure, sest minu talu on kümmeford parem kui Andrese ja nüüd lapsed, andke tõine tõijele kät ja suud ja taewa isa õnnistus olgu teiega.“

„See oli mehine töö, Rein,“ wastas Kadri, ma armastan sind weel enam kui enne,“ ning tõmbas Reinu jälle tule poole ning jättis noored rahwas üksi.

Tee pääl ütles Rein: „Kuule Kadri, see on üsna sinu talitus mis täna õhtu on sündinud, aga ma seda ei kahetse!“

„Ei, kulla mees, noored rahwas on ennast

ise ilma minu sõna lausumata leidnud," ütles Kadri ja rääkis nüüd kewadest juhtumist.

Rein kuulas kõik wagusalt päält ning ütles siis: "Ja seda kõik hoitsid ja wagusi!"

"Bidin ma siis küla täis puhuma, see oleks asja hoopis rabastiku wedanud" wastas Kadri.

"See on õige, aga kui see nõnda läheb, siis on mul üks isäranis mõtte, ja ma ei tea, kas sina ka selles nõuus oled."

"Mis siis, armas Rein?"

"Kuule, mõisa herra tahab minu kohta ära müüa ja kolm tuhat rubla pole just mitte palju ta eest; kui palju oli meil minewa sügise raha intressi pääl?"

"Ma arwan kolm tuhat ja wiis sada," wastas Kadri.

"No seda parem, kolm tuhat maksan ma maha eest, ja wiis sada jääwad weel üle; ma arwan Serwa-Madul saab ka mõni sada olema, isa raha meie ei loe, see langeb üksford ommetegi Madu pihku, siis on jo asjad üsna korras."

"Aga Eppu läheb esite Serwale!"

"Mitte märki, Madu peab kohe Reinule jääma, lase aga mind talitada; kui Andres weel talu pidada tahab, siis pidagu üksi, aga poeg on minu, ehk muidu ei taha ma enam Mardi-Reinu nime kanda."

"Olgu siis sinu talitus, aga mo süda karsitab, lähme parem kodu, kes teab, mis jääb

on, weike karja Leenu jäi ju üksinda kodu,“
 vastas Kadri.

„Lähme pääle, aga wõtame noored rahwas
 ühes, hooime kutsume Serwa rahwa külaliseses
 ja peame Jaanipäawa, kui ka kihlused.“

„Minugi pärast,“ vastas Kadri, jellega töt-
 tasid noore rahwa juure ja nüüd lahkusid süda-
 meliku Jumalaga jätmisega wärsked sugulased
 üksteisest.

Kodujõudes kuulis Rein tagumises kambris
 praginat, tõttas senna ja leidis akna lõhutud
 ja üks must kogu kadus wainu poole.

Ohmatusega tõmbas ta wõtme taskust, leeras
 lappi ukse lahti, leidis oma wäärtpaberid alles,
 leeras jälle kinni, tõmbas sõniku hangu selga
 ja jooksis wainu poole, aga siin ei näinud ta
 enam midagi. See pääl tuli Bidriku - Jüri
 tale wastu ning küsis: „Mis sina Rein hanguga
 täna taga aead?“

„Kas sulle kedagi wastu ei tulnud?“

„Ei muud kedagi kui Rübala- ehk Madise-
 Hans, kes Jaaniskulle pitka sammudega tõttas.“

„See'p see pagana waras siis oli; pöörame
 ümber ja waatame, kas ta jääb on?“

„Mis ta sulst warastas?“

„Ei ühtegi, aga ta tahtis warastada, aga
 sain weel parajalt kannule.“

„No taga paremaks, lähme,“ vastas Jüri.
 Mehed leidsid Hansu tule äärest, kes para-
 jalt klaasi tühendas.

"Mis ja minu kambri st otssid!" käratas Rein.

Hans ei liigutanud  htegei liiget, vaid r  pas edasi.

"Oh sina päris p orguline, kui waga ks ta ennast muudab," nende sõnadega wõttis Rein Hansu kuuest kinni ja ütles:

"Weel  kskord käisin ma: miks pärast käisid ja täna minu tagumises kambri s?"

"Oled ja jamsiks läinud, Rein," wastas Hans. "Zuba pool tundi istun mina siin ja pean sinu kambri s käinud olema! Lase mind lahti ehk muidu saad ja terve klaasi m ooda nina."

K ularahwas kogus ümber ja kuulas p aalt, aga Hansu ei wõinud keegi hukka mõista. Rein pidi turtsudes tagasi pöörama ja Hans hirwitas südamest, et hõlpsaste ja auuga p aasenud oli, aga Reinu tuhanded ei läinud ta meelest.

Kodutulles jutustas Rein juhtumist naese ja tütrele, kes üsna  rakohkusid, aga tänased ommetegi taewa isat, et warandus puutumata j aanud.

Warguse k atsel käik lendas peagi läbi küla ja paljugi arwasid üht ja t oist, aga päris jälgede päale ei wõinud keegi juhata da.

Serwa-Adu wõis sellest enam rääkida, aga

see pidas saladust hendale, ning votas õiget aega warga pesa Arukülast kaotada.

Jaanipäawal oliwad Serwa rahwas kolmekesti Reinul wõerusel, kus palju nalja wisati ja pudel weini noore rahwa õnneks ärajoodi ning pulmad enne Jõulu pidada lubati.

Teenijad inimesed Reinu talus märkasid warsi kust tuul puhus ja naersid, kus Eppud nägid, et tal kõrwad werised olla, aga sellega ei teinud peretütar palju tegemist, kunni need ka armama hakasid, et Andrese-Uadu ja Reinu-Eppu wahel midagi käsil ei ole, ja nõnda jäi juhtumine otse waguist ja see oli noore rahwa kohta üsna hää, sest muidu oleks küla emad wanapoisiga wõidu kingi ja suud noorte inimeste õnnetuseks kulutanud.

IV.

Serwa-Uadu oli, kuida kuulsime, õnnelik peigmees ja votas oma pulmi rahuga, aga ta ei elanud üksi armastusele, waid püüdis ka oma ligimeisi awitada kus wõis.

Warguse kárin ümber Aruküla külades tõusis iga nädalaga suuremaks, ifka tooremad, kawaluse waimust täidetud hirmsad teud tõusiwad pääwa ette, ilma et kedagi tegiat oleks kätte saanud.

Uadu sees kaswis mõtte ifka kangemaks, et kõige kurja tegia Rábala-Hans ja keegi muu

ei ole, sellepärast uuris ta tihti tema tegude järele ja kes otsib see leiab!

Ühel sügisel lõikuse päeval oli Hans räbalaid läinud korjama, naene lastega põllul odre kooku panemas, sääl juhtus Madu saunast mööda minemat, ja otsegu ütles keegi tale kõrva sisse: Madu, mine sisse, ehk leiad, mis otsid!

Madu astus sauna, waatis ümberringi, aga ei leidnud ühtegi tähelepanemise väärt asja. Sauna kõrvas oli weike reialune ja siit läis redel lakka.

Ta astus ülesse, otsis üht ja tõist nurka läbi ja ennäh! ühest nurgast tõmbas ta imeväärilised riided välja. Üht wale filmnägu sikku pääkattega ja sarwedega, ihu järele tehtud kasukat, aga karmad väljaspidi. Kasukas oli nõnda tehtud, et ka püksid ja pükste alumises otsas hobuse kabjade moodi pingad olid õmmeldud. Need olid asjad, mis Madu otsis.

Ühes tõises nurgas leidis ta heinte alt vitka keppi otsas tule laternat ja weel mõnesugusid riidid ja üks kimp wõtmid, kui ka ühe raudkangi. Ta jäadis asjad kõik oma endise kohha päale ja läks oma teed.

Tõisel päeval palus ta isa käest luba teda Tallinna sõita lasta, tal olla mõnda talitada, mis üksi tema teada pidada jääma. Ehk küll kibe töö aeg, ei seisnud isa palju vastu ja nõnda sõitis Madu õhtuks Tallinna, sest elukoht oli nelikümmendwiis wersta linnast kaugel.

Õhjel pääwal talitas Uadu mõned maja kraamid ja tõttas kellsu künne ajal sillakohtu pääle, kus ta kohtuherrale leidust kui ka mõned muud märgid ülesseandis, misläbi ta tunnistada wõida, et Råbala-Hans pää waras olla.

Sillakohus oli juba ammu kurjategia jälgi otsinud ning andis kohe mone soldati kui ka kohtu teenrile käsks, Hansu sauna läbi otsida kui ka teda ennast wangi panna.

Uadu palwe pääle pidid nad aga ööse sõitma ja üksnes siis, kui tema neile järele tuleb ehk firja saadab.

Sellega oli kohtuherra wåga rahul ja lubas, kui warast kätte saadaks, Uadu waewa ausaste aratajuda.

Råbala-Hans ei tahtnud seeford sugugi enam kodu tulla, sest kolm nädalad olid juba mööda, aga teda weel ühtegi.

Bitka ootamise järele ilmus ta ommeti neljandamal nädalal pääle Uadu linnasõitu.

Uega ei wõinud siin enam wiita, Uadu firjutas Tallinna, et nüüd paras aeg olla Hansu maja läbi otsida, ja waata, ühe pääwa ja öö järele ühel homikul üena pimedas tulid kuus meest Serwale ning pärisid Uadu Wisnapuu järele.

Serwa-Andres oma naesega tegid suured silmad, ning kartsid, et poega kes teab kuhu nüüd wedama hakatakse, aga weel enam imet-

sesid nad, kui poeg mehi otse Hansu sauna poole juhtis ja ise kaasa läks.

Sauna juures säädsid soldatid ennast laetud püüfidega ja palja mõegadega iga ukse ette, pääsmine võis võimata olla ning nende kommandar astus tule latrega sisse.

„Tere rahvas, kas siin elab Rübala-Hans?“

„Rübala-Hans on sõimunimi, minu nimi on Madise-Hans, mis vagan siit otsid?“

„Baganaid, päälegi wanapananaid,“ vastas politsei teener. „Kui sina Madise-Hans oled, siis pane ennast riidesse, sinu naene ja lapsed ka, ja siis tulge minu järele.“

„Kasi wälja!“ kisendas Hans, ehk muidu saad ahju roopi; mind ei tohi keegi mo omast majast käskida wälja tulla, weel wähem minu naest ja lasti.“

„Hans, wastupanemine ei aita siin midagi;“ nende sõnadega wiiskas politseiteener mantli õlale päält maha ja paljas mõel pihus seisis ta Hansu ees. „Sa pead käsku kuulma, ehk muidu

Kui wälk tormas Hans tale wastu rindu, lõi laterna puruks, tõmbas u se lahti ja tahtis wäljakarata, aga sel filmapilgul sai ta tugewast kättest kui poisike mahawisatud. „Wargad! rööwid!“ kisendas ta, „tuige appi!“ aga juba nõõrisid soldatid ta kääsi.

Nadu oli teda mahawisanud, muidu ehk oleks lind puurist wäljalennanud.

Naene kisendas ja lapsed nutsid, aga kõik

ei aitnud midagi. Hans kõige oma pesaga wiidi kohtumajasse ja pisteti puuri.

Eane lõunat alustas sauna läbiotsimine ja siin leiti lakast kõwaste heinte alla maetud wana-poiisi riided ja muud warguse nõud. Saunast tuhat wiisjada rubla raha ja sauna pörandalt mitmed hõbe ja kuld asjad, kaks uuri nimedega ja mõned riidehilbud, kust aga kõigest wälja paistis, et kõik warastud asjad olid.

Leitud asjad kogus politsei teener sauna kokku ja laskis Hansu naesega sinna tuua ning küsis: "Kelle omad on need asjad?"

"Ei mina tea," wastas Hans, "minul niisugusid asju ei ole olemaski, need on minu sauna toodud, wist kurjast inimestest, et mind wargaks teha."

"Pea suu," käratas kohtu teener, "salgamine ei aita siin ühtegi, waid teeb asja weel raske-maks; sinu naene on juba tunnistanud, et ja need asjad kõik warastanud oled ja need siin, riiete pääle näidates, on so truuid abimehed olnud Rääpri aidas."

"Ei mina ühestki asjast ei tea," wastas Hans, "kui ma naene tunnistanud on, siis on ta need asjad ilma minu teadmata warastanud."

"Soo, soo! siis oled päris ingel; no seda parem, aga inglite juures on esite kurja juur alustanud ja ma arwan sinu juures ka enne, kui so naese juures, aga nüüd kohtumees katsu meile küt hobused, et pea Tallinna saame; wää-

timad lapsed jääwad teie hooleks, aga kaks suuremad peame wanematega ühes ära wiima.

Kohtumees ei lasknud seda enam tõist korda öölda, waid warsti andis ta käsku ja mõne tunni pärast seisid kaks wantrid nelja hobusega wargade wiimiseks walmis.

Rahwast oli palju kokku kogunud, ühed naersid, tõised nutsid, kolmandad äsfitasid paras, paras, kuidas töö nõnda palk!

Hans aga ütles ennast puhas süüst lahti olema, ta olla raha rübala korjamisega teeninud, uurid ja hõbeasjad osinud, mis tema käest nüüd kõik ära peab riisutama. Kõige wabandamise juures pidi ta ommetegi wantrisse astuma, naene ja lapsed tõise wantrisse ja tahtku ehk tahtmata, tee wedas neid Tallinna poole.

Naene ja lapsed nutsid libedaste ning ütlesid ennast puhtad süüst olema.

Tallinnas pandi neid raud ristide taha, aga mitte ühte kambri, waid igaühte iseäranis; muidu oleks nad üks tõise wahel nõuu pidanud, ja siis kohtu ülekuulamist raskemaks teinud.

Ommetegi ei olnud asi nii kerge, sest Hans kui tema naene ütlesid raha teeninud olewad ja päälegi õigusega; üksinda hõbeasjad, uurid kui ka warguse riided tunnistasid nende wastu.

Korraga sai Käsper Sootaguse küläs käsku Tallinna kohtusse tulla.

Käsper täitis käsku.

Kohtuherra käs kis Hansu warguse riided

selga tömmata, tule laterna kätte võtta ja soldatitega tema järele astuda.

Hans täitis väristes käsku.

Räsper oli ühte pimedat kambri jäetud, häkitselt astus Hans sisse, pea oleks Räsper äranõrkenud, sest nõnda ehmatas ta ja kisendas:

"Appi, appi! wana-pagan, kes mo waranduse ärawiis, tahab mind elawalt ära wedada."

"Ära karda, armas Räsper, ütles kohtuherra, see on Kåbala-Hans!"

Hansu wastu aga käratses ta: "Kas tahad kurjategija ennast weel õigeks arwata? tunnista oma tegusid, ehk muidu lasen ma sind kui koera nuhelda!"

"Mina ei tea ühestki kurjast, wastas Hans."

"Soldatid, tömmake ta maha ja andke tale kolmkümmend hoopu."

Soldatid täitsid käsku.

Esimeste wiie hoopu järele kisendas Hans:

"Laske mind elusse, auulikud kohtuherrad, mina tahan kõik tunnistada, ma olen Råspri raha wõtnud."

"Kelle raha weel?!" käratas kohtuherra.

"Ei enam kellegi, auus kohtuherra!"

"Mebed andke tuld!" ütles kohtuherra.

Jälle langesid wiis witsa hoopu.

"Ai! ai! pai kohtuherra, Sootaguse kõrtsmiku raha ka."

"Kelle raha weel? ehk sa saad jälle nuhelda."

"Laske mind ülesse tõusta, ma tahan kõig
tunnistada."

Kohtuherra küsis teda ülesse lasta, siis
tunnistas Hans, kust ta iga asja kui ka raha oli
saanud ja see tegi palju suurema summa välja
kui raha veel kääs oli.

"Aga kus on puudum raha jäänud?" kü-
sis kohtuherra.

"Seda olen ma naese ja lastega ärajõonud
ja joonud," vastas Hans.

"Kas sinu naene ja lapsed ka sinu tegudest
teadsiwad?" küsis kohtuherra.

"Ei teadnud sugugi, nad on puhtast õiged;
tihti arwas mo naene küll mind wargaks ja
palus mind õigusega pääd toita, aga seda ei
ole ma kuulda wõtnud.

"On so lapsed ka wargil käinud?"

"Ei ole, küla rahwa kartohwolid olen neid war-
gile peksnud, aga nad ei kuulnud minu sõna,
kaebasid käsku emale, kelle käest ma palju tõ-
rellda sain."

"Aga kuidas oled sina siis wargaks saanud?"

"Bai kohtuherra," vastas Hans, ma ei
jõudnud oma lapsi muidu toita; ma arwasin
riikaste paljust warast osawõtta, muud midagi
ja olen oma majakonna liikmid sellega toitnud. Mo
isa on mind selleks juba õpetanud."

"Ja nüüd on terve maailm süüalune, et sina
waras oled; aga nüüd kuulame ka sinu naese
järele, ehk on ta ka sinu suurem nõuandja."

Hansu naene ja lapsed olid juba enne palju küsitud, aga nad näitsid hoopis süüta olema ning neid lasti jälle lahti, aga Hans vidi kümneks aastaks wangitöösse minema. Rahkumine oli kül raske ja tahtis ta naist suretada, aga sinna ei võinud keegi parata, sest kuidas töö nõnda palk.

Kelle käest Hans warastanud oli, said oma jälle enamist tagasi, aga ükski mitte kõik.

Räspere oli rõõmus nelisada rubla jälle tagasi saada, ning tahtis sellestki weel wiiskümmend rubla Serwa, Nadule anda, aga see ei lastnud sellest suudki lahti teha.

Meie võime siin kohe öölda, et Rübala-Hans oma kümme aastad koolis ärateenis ja nüüd ausaste oma pääd loidab.

Tema lapsed wõtsid isa õnnetust südamesse ning on ausad inimesed, aga ta naene suri kurbdusse.

Kuida aga läks lugu Serwa-Naduga? Dotke, pea saate kuulda.

V.

Aru ja Sootaguse külas teadis nüüd iga laps kes waras olnud ja mis otja ta saanud; emad noomiswad lapsi jumalafartlikult elada ja liigemise warandust pühaks pidada, muidu saada neid ka kui Rübala-Hansu ära Siberimaale

wiitud ja monigi warguse himust taga libutud hing lõi risti rinna ette ning lämmatas kurja.

Serwa-Uadut, kui warga jälile juhtijat kiitsid kõik rahwas ja wanemad näitsid oma lastele teda ööldes: Saage ka seesuguseks meheks, õppige koolis ja kodu hoolega ja andke kurja töösid ülesse, kust seda kuulete ehk näate, kuulge ka oma wanemate sõna ja auustage neid kui Serwa-Uadu, siis saab teie käsi hästi käima ja teie saate rahuga oma isaijade põldude pääl kündma, külmuma ja lõikama. Ehk need kül weel teie ega meie omad ei ole, siis saamad ajad asju arutama ja Gesti vinda jälle Gesti poegade ja tütarde kätte soetama.

Ka Mardi-Rein kiitis oma tulewast wäimeest ja Eppu silmad läikiswad rõõmusest.

Enne Mardipäewa kolm päewa juhtus Rein mõisa herraga jutule.

"Aga ütlesin Rein, kas sinul niipalju raha olemas, et oma koha ära ostma, küsis mõisa herra.

"Ei tea, auus herra, kui palju siis herrad nõuawad minu koha eest?"

"Sinu herra sinu koha eest tahmata kolm tuhat ja wiis sada hõberubla, siis sinu weel metsad ka juure saama."

"Kolm tuhat ja wiis sada, see on palju raha, aga wabest jätate ommetegi mõne rubla maha, auus herra?"

"Sinu herra sinuga sugugi tingima, kui tahtma siis ostma, kui mitte siis maksuma tegu, minu pärast mõne aastad enam saama."

"Ja kes teda siis ostab ehk enam annab? see on jo minu maja, ma olen teda ehitanud ja puhastanud, ja oma isaisjade käest enne herra siiatulekut pärinud," kostis Rein.

"Sina mitte lorima, see kõik herra olema, herra sinu majaga tegema mis tahtma ja müüma kellele tahtma, sina nüüd herra sulane olema, kui sina aga see herra maja ja maad ära ostma, siis ise peremeheks saama, kas mõisima Rein nüüd?"

"Kül mõistan, auulikud herrad, aga kolm tuhat on küllalt minu maja ja põllude eest, ma tahan Teile kohe kõik väljamaksta."

"Sinu siis rikkas mees, ei mina uskuma et talurahvas nii rikkas olema, mina mõtlema: sina ostma talu ära, maksuma mõne sada rubla siise ja siis intressi maksuma iga aasta sada päält wiis rubla ja ka kapitali üks rubla aastas sada päält."

"Barem herrad kui kohe wälja jõuan maksta; sest kui ma intressi ja kapitali pean forraga maksuma, siis tuleb mo talu mulle kaks korda kolm tuhat maksuma."

"Ei see mitte õige olema, Rein."

"Olgu herrad sellega kuidagi on, aga mina luban pääle kontrakti tegemise ja proklamide ümberkätmise Teile kolm tuhat rublad wälja maksta, aga

metša saan ka weel wiie tündri maad juure. Kas olete sellega rahul, auulif herra?"

"Sinu mitte oma herrat wihaštama, kui sinu tahtma, siis makšma kolm tuhat ja wiisšada, siis talu igawest sinu olema."

"Olgu siis pääle, aga missal auulif herra saan ma omad kirjjad ja pean Teile raha makšma?"

"Mina sinule kohe käefirja andma, sina ristid alla tõmbama ja minule kolmsada rubla raha makšma; kui siis kohus ükskord sinu Tallinna kutsma, siis sina säääl kontrahiti saama ja raha äramakšma."

"Tänan wäga!"

Herra kirjutas paberi pääle, et ta Mardi talu Urukulas Reinule olla meile teatud summa eest äramüünud ja täna kolmsada rubla käeraha wastu wõtnud. Kiri oli saksakeele.

Rein aga palus teda Gestickeele kirjutada ja tema nime asemele Madu Wisnapuu, Serwa Andrese poeg, kirjutada.

Tema soowimine sai mõisawalitsejast herra asemel täidetud ja mõlemad kontrahiti tegiad kinnitasiwad kirja oma nimede allakirjutamisega.

Sellega oli jut otsas ja Rein sõitis kodu-
poole; tee pääl aga mõtles ta:

"Oleks kõik minu suguwennad Gesticlased nii õnnelikud olema ja oma majad ja põllud jõudma wõera ikke alt wälja lunastada, siis saaks Wanemuine rõõmsaste oma laste hulgas

laulma ja Wibuanne ilma kartuseta aasast aasa kargama.

Samaara, Kaukaasia, Krimmi ja muud kohad kuhu nüüd Eestlased poevad jääks tundmata, Eesti jugu lahutamata ja kindlaks, aga mis teha, Karilaine pole veel jõudnud nii palju raha taguda, et Eesti muld jälle Eestimeeste omaduseks võiks saada, sest üksi raha võib seda jälle korda saata, mis aastade sadad on kaotanud.

Meie õigus ja rammu ei maksa ühtigi, waid üksi raha. — Eestlane on oma maad ja õigusid kaotanud ja äravõitjate rahakotti toppeks saanud, siit ei lunasta teda muud keegi wägi kui raha. Seepärast, kes ennast wõera ikkest lunastada tahab ja ise oma peremees kui ka isaisade põllude pääl julgeste elada tahab, see lunastagu ennast rahaga.

Terwe Eestimaa on raha eest saada, eh oleks mul nii palju miljonid, ma oetaks ta täna, et Eestimees Eestimehe kõrwas võiks auaste elada.

Kui palju Madise-Reinul õigust ehk kõwerrust oli, jätame lugejatele järele arvata, meie aga teame jutustada, et Madu pulmad enne jõulu pidid peetud saama, aga säh, Kuuändlapääw oli kääs ja Madu alles poisimees ja Eppu tüdruk.

No taga paremaks! misjugune must kass
(Räbala-Hans.)

siis nende wahete midagi tegi ja neid weel lahus hoidis?

Siin wõime kosta: üsna Rein is!

Küll oli Madu ja tema wanemad palunud, pulmadega tötata, aga Rein ütles ikka wahete: ei weel, pole weel paras aeg n. n. e.

Pääle Kündlapääwa tuli Reinule firi, et Tallinna pidi sõitma. Ta wõttis oma wäärt-paberid ühes ja läks.

Siin kinnitas ta Kontrahti, maksis kolm tuhat ja wiissada rubla sisse, sai maja kaardid kätte ja tötas röömsaste kodu.

Siin andis ta Serwa-Madule teada, et nüüd paras aeg olla pulmi pidada ja juba laupääw sõitsid noor rahwas pruutlugemisele ja pühapäaw teadis terve Aruküla et Serwa-Madu ja Reinu-Eppu paari minna. Ühed kiitsid, tõised laitsid, aga seda ei kuulnud Madu ega tema mõrsja.

Kolme nädala järele olid Reinul röömsad pulmad.

Pääle laulatuse kutsus Rein Serwa-Andrest, tema naest ja noort paari oma ette ning ütles kõige rahwa kuuldes: „Mina olen juba wanaks saanud ja ei jõua talu koormad enam kawa kanda, seepärast tahan seda nooremate õlade pääle weeretada, aga selle tingimisega, et Madu kobe minu juure jääb ja mind kui ka ommi wanemid ausaste toidab. Et ta aga seda täita wõib, jääb Reinu talu kõige maade, majade, liikuma ja liikumata

warandusega meie lastele, neil ei ole enam teo tegemist ega rendi maksmist, kui üksinda kroonu maksjad; ma olen oma talu pärisheerra käest omale päriselt ostnud. Kui Serwa-Andres oma maja veel tahab edasi pidada, siis peab ta seda ilma oma poja Maduta tegema, kui mitte, siis tehku ta kõik oma kraam rahaks ja tulgu oma laste juure. Kas olete sellega rahul?"

Serwa-Andres vastas: "Minu poeg on sinu tüdart naeselt saanud, aga mitte sinu wara, seepärast peab noorik minu juure kõige pojaga tulema ja sina võid üksinda talu pidada kui tahad, sest naene peab mehe sõna kuulama ja tema järele käima, aga mitte mees naese järele."

"Ei ole õige" vastas Rein. "Mees peab isa ja ema maha jätma ja oma naese poole hoidma, siis on mul üsna õigus sinu poega nõuda."

Bitka waidlemise järele leppiswad jugulased ommetegi seda wiisi, et Madu Reinu peremeheks ja Eppu perenaeseks pidi jääma, Rein ja tema naene aga surmani kõigis asjus eeswalitsust käes hoidma. Serwa-Andres lubas üks aasta oma kohta veel kinni pidada ja selle aja sees kõik oma kraami ära müüa ja siis poja juure ruumika weikese majakesse elama tulla, kus tema aga omast rahast kui ka pääwalikust teenistusest elada tahtis, sest otse poja armust elada ei kannud ta süda.

Pulmad peeti nüüd rõõmsaste pääw Reinul ja tõine Sermal, kus mõni kann õlut joodi ja tosin worsti söödi.

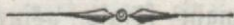
Et kül Eppu täitsa püksid oleks wõinud omas jalgas pidada, siiski ei püüdnud ta seda sugugi, waid andis täitsa ohjad Madu kätte ning muretšes maja seestpidise oleku eest.

Serwa-Andres kolis aasta pärast Reinule ja lõi nelj wanemad elasid oma lastega rõõmsast ja rahul, kunni surm neid üksthõise järele siit ilmast parema elusse koristas.

Madu ja Eppu elawad weel täna ja täna-wad wanemaid haua põhja, kes majale kindla põhja pannud ja neid endisest waewa wiletšuse orust paradisi istutanud.

Kes neid weel täna näha tahab, see sõitku Arukülasse ja küsiгу pärisperemehe Reinu-Madu järele, kül ta siis tema elulugu ja weel muud sündimisi laiemalt tema suust kuulda saab.

Kuida töö nõnda palk!

III.

Kuuda ja oma lapsed kasvavad, nõnda
nemad sind ja wanaduses auustavad
ehk vihastavad.

Kõik kõidid on inimese oma teele,
Ja inime võib sibuda ja sibemed ka päästa!

I.

Bärtli ja Siimu sündimine, fooliskäimine ja
meelede teed.

Wiirastuse külas elas mõne kümne aastade
eest üks väga rikkas peremees nimega Tiit. Küla
rahvas nimetas teda selja taga Riiti-Tiit, ja
seda nime teenis ta õigusega, sest ma arvan,
ta oleks võin küla rahva jooma januusse surra
lassnud, kui tema kaemus üksi wet oleks olnud.
Tiit oli pits kuiwetand mees, — wist ei söönud
ta ilmaški oma kõhtu täis ega joonud janu
kustutuseks täitsa wet pääle, — õige nina, pa-
raja otsaestisega ja terawa lõuaga. Iga päew,
suwel kui ka talwel, sügisel ja kewadel, käis ta
pitka musta kuuega, kessel mitmes kohas sada
lappi ülesticku aetud olid, mööda õue ehk wäl-
jastid ja sundis peret tööle ehk tegi ka ise wa-
hest selka. Tema naene Krööt oli kui Tiidu

suust mahakukkunud ja temaga igas waimu osawuses ühesugune.

Maailma mammunat oli nendel küllalt, aga nad näitasid sääal juures kui kiriku sandid wälja ja see ei olnud neile auuks ega ole ühelegi, kes tänagi weel Tiidu ja Krööda jälgedes kõnniwad. Raha oli nende Jumal ja nad arwasiwad sellega ükskord taewa wärawad nõndasama lahti kangutawat, kui nad maa pääl mõnegi wiltu wärawa lahti tegid ja õigust oma nina järele käänasiwad.

Rõiki oli neil küll, aga ühest abielu auust puudus, see oli lastest ja neid ei wõinud raha ega wara anda. Nõnda üksikult elasiwad nemad kuus aastad, sääal sündis imelik lugu, Krööt sai poja ja Tiit oli nii rõõmus, et nahkpüksid kämmeldega tahtis ära lõhkuda. Kristimise juures pandi pojale Pärtel nimi ja Tiit andis mõnegi waesele täna tük leiba ja üleaedsele kann õlut.

Just selsamal nädalal sündis säälsamas külas weel ühel waesel saunamehel tõisel pool küla otjas ka üks weike poeg ja selle nimi pandi ristimises Siim. Siimu wanemad olid alles ühe aasta eest abielu alustanud ja tegiwad kõigest jõuust tööd, et natukene jalge pääle saada ja Jumala õnnistus nähti nende waewa juures olema, aga fitsid ega pillajad ei olnud nemad mitte, waid keskest läbi. Pääwawargad ei saanud Tiidu juurest midagi, ammu weel Siimu

isa kääst, aga mõne pimedada, jalutumale j. n. e. piistis Siimu isa kopiku ennemast peusje kui Bärtli isa. Mõlemad lapsed kaswasiwad esimese aasta ihu poolt ühtewiisi tugemamaks, aga waim näitas tõise juures tõine olema ja seda ei olnud mitte sündiaine annud, waid kaswatamine.

Esimese eluaasta lõpetusel kisendas Tiidu poeg hirmsaste kui ta sülest maha wanti ehk neid mängu asju ta kätte ei antud, mis ta weikese käega näitas ehk pooliku sõnadega küsis, aga Siim roomas wagusalt pörandal ja otsis ise endale asju ehk kui ema ehk isa neid temale kätte andsiwad, siis oli ta nendega rahul; juhtus ta kord liiakis kisendama ja oma tahtmist nõudma, siis ei saanud ta oma tahtmist mitte täidetud, waid pidi wanemate tahtmise järele elama. Ka ööd magas ta weikses sängis magusalt ega waewanud emat sugugi, sest see oli teda nõnda koke harjutanud.

Bärtlikene aga kisus enamast terve öö ema nisa, et Triinu küljeluud paistetasiwad, aga emal oli ahwiarmastus tema wastu ja mõtles: mida enam ta piima saab, seda enam ta kosub; aga selle juures pettis ta hoopis ennast ja oma last. Sest mida arwemalt lehma lüpsetakse, seda enam piima ta annab, aga mida enam teda kisutakse, seda vähem. Siimu ema wõerutas oma poega pääle aastad ära, aga Triinu imetas oma nii kaua, kuni ta rängaste haigeks jäi ja oma elu

peaaegu pidi jätma, sest pojafene oli kõik ihu rammu ärakiskunud.

Tiit oli oma lapse vastu esimene elle ja häda sellele, kes julges poja tahtmise vastu mingit teha, ühe sõnaga: walitsuse ohjad seisid poisikese pääst poja pihus. Siim aga maitset selle asemel kase hagu, kui oma pää armas wanematest targema olewad. Sellepärast jäi Siim alandlikuks ja sai külas kõikist armastud, aga Bärtel oli esimene pääkelm ja igauks wihkas teda.

Mõni külawader mõtleb: Tühjad lapsepõlwe asjad kaduwad pärastpoole ära ja hääd inimesed jääwad hääks ja pahad pahaks, aga see ei ole sugugi nõnda, waid iga last wõib hääks ehk halwaks kaswatada, just nõnda kuidas meie seda tahame, sest lapsed on ilmale tulles kõik ühesugused hääd ehk kurjad. Kuida neid aga esimeste eluaastade sees hoietakse, mis sugust wilja nende südamesse külwatakse, niisuguseks inimesteks nad ka kaswawad.

Meie tuntud Bärtel kuulis igavääw oma wanemate käest sõimusõnu, keda need oma orjade kula pääle külwasiwad ja warsti sõimas ka Bärtel, ja mõnikord weel päälegi oma wanemid, mis eest need hästi teda karistama oleks pidanud, aga need filitasiwad weel poja pääd ja isa ütles tihti: „üttele aga seda wiisi, sinust saab tugewa sõnaga mees.“

Siimu wanemad ei sõimanud kedagit, ei rää-

Linud kellestki kurja, waid ikka hääd, sest siis tuli, et Siim oma wanemate wastu täitsa neljat kasku täitis, ilma et ta seda weel sugugi õppinud ei olnud.

Bärtel jooksis mööda küla aedastid, otsis linnu pesad ülesse ja häda selle pejale, kes tema pihku puutus. Esimine asi oli: munad puruks, pääd otsast ära ehk jalad alt ja siin juures hirmutas ta hirmjaste; nägi isa ehk ema seda, siis ei kuulnud nad teda, waid ütlesiwad: „oh tühjad linnufesed, las' ta neid pääle waewab, need ei korja meile kopikudki majasse, waid jõowad weel meie kallist wara. Juhtus aga Siim üht peja leidma, siis ei puutunud ta munade ega poegade külge, sest isa oli temale äraseletanud, et need loomad meie auuks ja kasuks loodud on, neil omast lastest nõndasama kahju, kui meil omadest on.

Niisuguses õpetuses kaswasid mõlemad poisid kahelja aastaseks ja nüüd pidiwad mõlemad kooli minema. Selle walla kaituseks peab nimetama, et siin kohtumeeeste poolt kõwa jääduis peeti, et iga laps pidi koolis käima ja kes pääwa ilmaasjata wõlgu jäi, selle isa maksis kooli laekasje kakskümmend kopikat trahwi.

Toho timukad, ohkab mõni lugeja, mis kulla hunnikut siis koolis walwati, et nõnda raske maks tühja pääwa cest nõuti!

Kes sedawiisi räägiwad, need ei ole ise koolis käinud, ehk kui nad ka mõne pääwa säääl

olid, siis ei tunnud nemad sellest ühtegi kasu ja jäid veel rumalamaks kui nad enne olid, ja miksparast? Koolmeister ei saanud jo laste õpetamise eest sugugi palka ja pidi oma kõhu eest muretsema; asi taga küla laete järele, neid võib tuul targaks tuustida. Kui kõrgel ühe walla kool õpetuse poolt on, nii kõrgel on ka walla mõistus, ja kui suur so mõistus on, nii heasti ja ka elad.

Mõisnikud ei ole üffinda raha pärast mõisnikud, waid enamast oma tarkuse pärast. Targaks ei ole nad aga sündinud, waid neid on targaks koolitatud. Ja et sind iga uulitsapois mõnikord hästi pettab ja so kaupa ehk raha so läest ära võttab, on so rumaluse süü, ja maksad siis rumaluse eest kooli raha, ilma et sa ist tahad, ja ei lausu sõnagi, aga kui kohtumees ehk kiriku wöörmünder so walla kooli pääle midagi küsib, siis tahad taewa lõhki kisendada ülekohtu piinamise ja maksude litsumise pärast. Tarkus on aga rikkuse põhi ja kool on tarkuse hallikas ja rumalus on ebajuu ja waesuse lapskoda — — kes seda ei usu, küsiu Salomoni läest järele.

Bärtel õppis waewalt lugema ja tegi koolmeistrile tuhat meelegaigust, wiimaks pidi see temal sugu püffimõetu wõtma, aga nüüd oli tuli takkus: Bärtel jooksis kodu isa ja emale oma abastust kaebama. Tiit ja Krööt sõimasiwad hirmsaste koolmeistri pääle ja lubasiwad temale

poja nuhtlust sadamõrra kätte tasuda. Pärtel aga jäeti tänasest väävast lodu ja ema andis temale nõu, söngi heita ja ennast haigeks teha.

Tiit läks oma häda õpetajale kaebama ja koolmeistrit koha päält lahtilaskma. Õpetaja kuulas asja põhjani läbi ja andis õiguse koolmeistrile. Neid sõnu kuuldes tahtis Tiit ennast lõhki wihaastada ja taga selja wandus ta nüüd mõlemid. Boega wedas ta weel tohtri juure, aga see ütles kõige kaebamise juures pejal ühtegi wiga olema. Nüüd ei jäänud ühtegi muud nõu järele, kui pojakest linna kooli panna, sest muidu oleks ta palju raha kooli kaasaese makema pidanud. Pärtlile tehti linna moodu riidid ja Tiit wiis teda ka linna; siin sai ta ühte alamasse kooli vastu wõetud ja hästi odawa korteri elama pandud. Pärtlist ehk oleks weel hää inimene saanud, sest linna koolmeister tegi laste südamate juures kasutoojat tööd, aga mis kool ülesse ehitas, kiskus kodune elu jälle puhtast maha ja ehitas täitsa umbrohtu südames ülesse.

Korteri peremehel, ühel linnas ümberulkujal mehel, oli Pärtli wanune poeg, nimega Priidu, kes isa ütlemise järele täielikult Saksa ja Wene keelt pidi mõistma ja seda kodus ka Pärtlile õpetama, aga tema mõistis mõlemist keeltest wäga wähe ja sedagi nii waest wiisi, et keegi tema kõnest aru ei saanud; aga kõiksugused uulitsapoisi kelmi tükkid mõistis ta seda paremast ja oli nendes asjus esimene meister, ning neid õpetas ta oma

jeltšimehele tugewaste. Briidu isa teadis seda küllalt, aga mis temal sellega tegemist oli, kui ta aga Tiidu käest aastas nii ja nii palju moona majasse sai, kellega ka paremad inimesed Bärtlit enda juure korteri oleks wõtnud.

Bärtel õppis igapäew palju, aga üsna niisugusid asju mis temale pärastpoole elus täitsa õnnetuseks kaswasiwad. Naalt wanemad pangu seda asja õieti tähele ja kaitsku oma lapsi niisuguse õnnetuse eest. Paremini on mõni rubla enam kulutada, kui laps ausa inimeste keel ülesse kaswab, ennemast kui ta pärast kõige waewa pääle weel farmantsiku nime kannab ja oma wanemate surnu kiristu naelaks saab.

Siim käis oma külakoolis ja tegi oma õppimisega koolmeistrile rõõmu, wanematele auu ja sai igaühelt kõrgemaks arwatud, kui temawannune Bärtel.

Ühel kooli läbikatsumise päawal oli ka kiriku wöörmündri herra päältkuulamas; ta imetles Siimu tarkust ja osawust ja et temal ühtegi lapsi ei olnud, siis palus ta Siimu tema wanemate käest omale kasulapsiks, mis ka kobe lubati, sest neil oli weel kaks wähem pool tosinat kodu.

Siim, kes igapidi õpetuses kaugeemale ungis, rõõmuistas ennast selle üle nii, et taherra jalale tabtis juud anda.

Ka Siimu saatis herra oma kulu pääl linna kooli, aga ta sai ühe jumalakartliku sadulseppa

juure korteri ja söögi pääle pandud ja see pidi igapääw järele vaatama, mis tööd Siim tegi ja kas ta oma koolis ülesse saadud tööd ka au-
saste ära tegi.

Herra ei maksnud oma kasulapse päält mitte poolt kopikat enam kui Tiit oma Bärtli eest, aga tema waim jäi puhtaks kõigist linna paha olekuteest.

Kui looli finnioleku ajal Bärtel kodu tuli, siis käis ta kui täis puhutud konn mööda täna-
wat ja armas ennast kes teab kui targaks, kui juba mõne sõna Saksa keeles öelda mõistis ja wanemad näitasid tõiste külameestele: waat kus meie noorherra, temast peab suur kohtusaks saama. Siim käis ka mõnikord oma wanemid vaatamas, aga ta ei pidanud ennast oma õpetuse juures sugugi paremaks, waid mängis oma endiste seltsimeestega igal pool lahkeste ja kui need kogemata riidu juhtusiwad, siis waigistas neid kohe, aga Bärtel ärritas neid weel enam taplusele. Sellepärast nimetasiwad külalapsed Siimu linna isandaks aga Bärtlit uulitsakoeraks, ja neil wõis oma jagu õigust olla.

Siim käis juba gümnaasiumi kooli tõises klassis, kui Bärtel hädaste wiendama selle kooli klassi tõsteti, aga kõik koolmeistrid andsiwad Tiidule nõu, oma poega parem kodu adra taha wiia. Seda maenitsust ei kuulanud aga Tiit sugugi, siis ei olnud ime, kui ühel pooleaasta

Õpetusel Bärtille käsku anti, tulemal aastal mitte enam kooli tulla, sest tema õppimine ja elukombed ei kõlbada selle koolile. Ka isale saadeti kodu kirja läbi seesama teadus, aga et Tiit kirjast, mis kül Gestikeeles kirjutatud oli, ühtegi ei teadnud, luges Bärtel kirja oma tahtmise järele isale ette, et teda koolmeistrite poolt hästi kiidetud saanud j. n. e.

Kooli mineku päeval aga palus ta isat, teda mitte enam kooli panna, ta olla tark küllalt ja võida nüüd muud ametit linnas õppida.

„Jää parem kodu ja hakka tööle,“ ütles Krõõt wähele, aga poeg kui ka isa ei tahtnud sellest ühtegi teada; sest kuidas pidi linna herra musta talupoja tööd tegema hakama? wiimane otsus wõeti, poeg läheb linna ja katsub omale aegamööda ametit.

Nõnda ka sündis. Isa maksis mõne kuu jõögiraha ette ja selle aja sees pidi koht otsitud saama. Nüüd olid Bärtilil kullased pääwad; hääd riided selgas, sigar juus lonkis ta mööda uulitsaid, jõi janu kustutuseks pudelõlut ja pool naela, sest isa oli ka taskuraha eestmuretsenud ja warastas Jumala päivi. Kõha otsimisega oli aega küllalt. Siin juures õpetas tuntud Briidu temale kaardija pillardi mängimist kui ka tasku puhastamise ametit ja kui mõni kelmitük hästi korda läks, elaswad mõlemad kord kui Noa pääle weeupputust.

Siim aga tegi tugewast waimuliku tööd ja

wiimsel poolel aastal tunnistasiwad koolmeistrid, et ta selle kooli läbi olla teinud ja mõida suurekooli ehk mõera nimega uniwersitadi pääle õppima minna. Tema kaswanemad rõõmustasiwad selle üle otsata ja kinkisiwad temale ühe ülifonna riidid ja tasku uuri, mis kandes aga Siim ikka alandlikuks jäi.

Siimu kaswanemad saatsiwad oma kaswandiku wõrssi suurekooli pääle ja andsiwad tululikul õpetused kaasa, mis tema ka enam, kui nad lootsiwad, täitis. Siim pruukis aga pool sellest rahast aastas ära, mis temale oli kinnitud, ega saatnud ühtegi kirja raha järele, mistläbi mõned wanemad otse iga postivääw waematud saawad ja studeris, ehk päris Gesti keele: seletas oma pääd osawalt, aga selsamal ajal studeris ka meie Bärtel, mis pääle, saab tulewane tüf jutustama.

II.

Bärtel ja Siim saawad ametisse ja kuida nende käsi siin käib.

Pool aastat oli jälle möödas ja Bärtel weel ilma lohata. Tiitu oliwad ka mitmed hääd inimesed maenitsenud, poega mitte üena hukka minna laske ja see oli sugu wilja kannud. Ta pani hobuse ühel pääwal rakke ja sõitis linna; siin kuulas ta tasailukeisi oma poja tegude järele ja pidi rahwa juttu üle üena äraehma-

tama. Ta võttis nõuukõ, teda kodu oma juure võtta.

Poeg ei pannud ka vastu, vaid ütles: kui isa tema võlad äramaksab, mis ta aseme otsimise juures ütles ärafulutanud olema, siis tahta ta häameesega linnale selga pöördä.

Tiit müras küllalt, aga maksis wiimaks omme-tegi üle sada rubla ja tõttas siis raske südamega pojaga kodu poole.

Bärtel katsus kodu üht ja tõist talu tööd, aga igas töös näitas veri sarwe al olema ja wiimaks kippus ta jälle linna minema, isale üteldes ta olla firja saanud, kus temale ühe kohtu juures firjutaja ametit pakuta.

Isa ei uskunud esite seda, aga wiimaks andis ta järele ja sõitis pojaga ise linna.

Siin sai poeg tõeste ühe kohtu kõige alamaks paberite ärafirjutajaks vastumõetud, mis üks tema endisest sõbradest temale soovinud oli, sai kuus ilma korteri ja sögi rahata paljalt wiiskümmend rubla. Isa üüris temale weikse kambri, saatis kodust söögi kraami weel järele, maenitses poega esimest korda hääd elu alustada ja temale auu teha.

Poeg lubas kõif ja hakkas oma ametit ka õige hoolega pääle.

Kaks kuud läksivad ka ilusaste läbi, kohtu herrad olid tema weikese tööga rahul ja Tiit rõõmustas ennast, et nüüd ta poeg kes teab kui suureks kohtuherraks ise saab ja saatis mõned

rublad pojale järele. Pojale olid aga need rublad otse hufatuse tee näitajaks, ta hakkas oma wana sõbradega jälle ümberkäima, kes teda ühest peenikesest wõrgust tõisi wedasiwad, kunni ta puhtaks nende ori oli.

Ühel õhtul tuli wana tuntud Priidu õige hääs riides Bärtli juure ja ütles tasase häälega: „Bärtel, sa tunned mind, kes mina olen ja mis minu amet on, kolme pääwa pärast tahan mina sinu kohtu herra rahakasti tühendada ja siis seda sinuga jagada; ilma sinu abita ei saa mõ töö mitte lorida minema, seepärast anna wastust, kas tahad seda teha ehk mitte.“ Bärtel pani esite wastu.

„Wastupanemine saadab sind torni,“ hiritas Priidu, „ma annan sind weel homme politsei wihku, walitse nüüd mis sa tahad!“

„Mis pean ma siis tegema?“ küsis Bärtel.

„Sina pead kohtu kontori ukse wõtmed waha siise ärawautama, muud midagi.“

„Muud midagi,“ ütles Bärtel, „seda tahan sulle teha, aga siis wasta kõik ise.“

„Ka oma juud pead pidama ja selle eest saad minu käest hääd maksu.“

Bärtel wõttis Priidu käest waha wastu, kes ise lohe oma teed kadus.

Tõisel pääwal oli Bärtel weidi aega üksi kohtu majas, ta täitis Priidu kassu.

Shtu tuli Priidu ja wiis wahatükki ära.

Nelja pääwa pärast oli kõla linn täis, kohtu

majast warastatud kokskümmend tuhat rubla ära. Bärtli maja otsiti hästi läbi, aga tema juurest ei leitud ühtegi, pööle selle aga tuli Briidu tema juure, mislas kakstuhat rubla laua pööle ja ütles: „Bida oma suud, ehk muidu käänan so kaela ümber; siin on so esimene kooli raha“ ja kadus uksest uulitsale.

Bärtel ei olnud nii palju raha eladeski näinud. Ta korjas raha kokku ja pistis teda oma kasti, mis juba kohtu teenritest enne läbi otsitud oli. Bärtel elas sest pööwast sugu paremast ja kui mõni ta raha saagi järele küsis, wastas tema: „Teie teate et mo isa rikkas mees on ja minule palga kööwa kodust raha järele saadab ja kui isa käest seda järele nõuti, wastas see: Ta on mulle küllalt juba sadasid maksnud ja pean weel andma, aga kül ta warsi seda tagasi saab andma.“

Raha jäi kaotfile, ehk teda terwe politsei taga aeas, sest Briidu mõistis sellega ümber kääia, aga iga warga tee wedab wõllasse.

Bärtel pidi mitmes kohas Briidut weel awitama, mis kõik õnnelikult lorda läks, sest Briidu oli ühe sõnaga ülem meister warguses, mis eest ta iga kord üht ja mõnikord poolt osa sai, aga mida suuremaks nende rahasumma tõusis, seda kängemaks kaswis nende himu ja Bärtel talitas mõned weikejed asjad juba ilma meistrita.

Isa ja ema olid kodu röömsad, et poeg enam raha ei küsinud, waid ükskord emale wiisküm-

mend rubla weel pihku pistis, mis eest ema teda kõige ausamaks inimeseks maailmas pidas. Nõnda wältašwad neli aastad mööda.

Selle aja sees oli Siim walnis ahwokatiks saanud ja sai juhtumise waral otse sellesama kohtu esimeseks sekretäriks walitsetud, kus Pärtel kõige alam kirjutaja oli. Seda ei wõinud Pärtli uhkus kanda, ta wõttis ennast ametist lahti ja pidas nüüd tihedamast rööwli ametit. Kõha otsimisega ei olnud esite nii suurt häda.

Siimule oli Jumal esimese mõistusega pää linnitud, ta sai ka sellepärast wiis kord nii palju palka kui Pärtel saanud oli ja prii korter weel pääle kauba, aga ilmaški ei pillanud ta oma teenistust, waid jagas seda oma wendadega, keda ta oma kulu pääl nüüd koolitas. Iga inimese, niihästi talupoja kui ka ülema rahwa wastu oli ta ühesugune lahke ja lõikas igal pool õiguse noaga ja kaalus õigust õiguse kaaluga.

Mitu korda tahtšwad rikkad inimesed teda rahaga õiguse teelt kõweruse siisse awaldata ja õigust raha eest endale mõista laske, aga Siim maenitses ülemat rahwast ja alamaile laskis ta selle eest selja roo otša pääle jauna ahju kütta, selle läbi tõusis aga tema au ja palk trep treppilt kõrgemale. Tema kasuisa armastas teda sellepärast väga ja wõttis nõuuks, teda oma pärijaks testamendis järele jätta.

Ühel päawal luges Siim warguse kohtumõistmist läbi ja leidis ka kohtu wargust nende seest.

Üks iseäraline mõtte tõusis tema sees siin juures ja ta mõttis nõuaks oma walla Tiidu poja järele paremast waritseda.

Esite kuulas ta igalt poolt teenistuse ja elu järele, ja leidis, et siin mitte enam õigus ei walitse, aga ühestki kohast ei wõinud ta midagi suurt süüd tema pääle tõsta. Negamööda oli ta ka Priidut tundma õpinud, kes Pärtli kõigesuurem sõber oli ja kes endale ühes kõrwalises uulitsas weikese maja oli ostnud. Maja oli küll enamast wõlas, aga ta oli ommetegi suurema summa juba wälja maksnud, kui Siimu armamise järele üks paljas töömees teenida jõuab. Ta andis politsei teenridele kõwa käsku, nende mõlemate noorte meeste järele wahtida ja kõik, mis kuidagi kahtlane näitas, kohe temale teada anda; aga kuud läksiwad mööda, ilma ühegi teaduseta.

Ühel homikul tuli ommetegi üks linna ametnik Siimu juure ja ütles: „Täna ööse juhtusin kogemata Priidu majast mööda minema, jääb läks üks must fogu majasse ja kandis midagi kaenla all, mis ta warjata püüdis.“

Pääle selle tuli kohe üks majaperemees ja andis teada, temal olla eila ööse raha ja mõned hõbe asjad warastatud.

Siim saatis politsei kohe Priidu maja läbi otsima, aga siit ei leitud muud, kui üks ülifond maskeerimise ehk ümbermuutmise riidid, keda Priidu wiimse palli tarwis ütles teha last-

nud. Terawaid sõnu loeti neile ka terme epistel ette.

Kõik inimesed armastavad Priidut õigeks, aga Siimu südames torkis ikka see mõtte: Pärtel ja Priidu on wargad.

Selsamal ajal käis Wiirastuse külakoolmeistri poeg linnas koolis. Pärtel tundis teda juba ennemast ja käis mõnikord teda vaatamas. Seda oli poeg isale rääkinud ja see noomis poega mitte Pärtliga sõbrust pidada.

Ühel päewal koolist kodu tülles leidis koolmeistri poeg politsei soldati eest, kes teda silmapilk kaskis kohtusse tulla. Noor hing ei teadnud üheski pahast ja astus soldati järele, aga kuidas ehmatas ta ära, kui kohtus temale ööldi, ta olla selle ja selle majapidaja raha ja hõbeasjad warastanud, sest tema musta riiete jeeft olla see hõbe karikas ja wiis rubla raha leitud. Kül diendas ta ennast, aga pisteti ommetegi soola leiwa pääle puuri ja saadeti isale kodu firi. Wanemad ehmatasiwad ennast haigeks. Suuremat tunnistust ei leitud kül, kui ta olla warguse ööl oma sõbra juures maganud. Teda piinati, waewati tunnistusele, aga kõik ilma asjata, wiimaks ei wõetud teda enam kooli wastu ja lasti koju.

Tiit ja Krõõt ässitasiwad selle üle hirmsaste ja kõiges küläs peeti koolmeistri poega esimeseks wargaks ja kõige enam lautas Pärtel seda juhtumist laiale, kes kodu wanematele külaliskes oli

tulnud ja siin kui mõni suurtsugu inimene elas. Selsamal ajal warastadi aga mõisast Siimu kasuwanematelt jälle mõned kuld asjad ära ja koolmeister leidis mõned neist oma lauda lakast ja wiis herra kätte; selle läbi peeti teda ennast ehk ka tema poega täitsa wargaks ja lubati ametist ära lükata, aga õpetaja palwe pääle, kes tema eest wäga seisis, jäi ta weel proowi pääle. Selle juhtumise üle kurwastasiwad koolirahwas otsata, aga Tiidu talus õisati ja joodi pudel weini.

Bärtel läks jälle linna ja elas kui rikkas mees ewangeliumis ja Siim waewas oma pään aejata. Ka koolmeistri abastus läks ta läbi südame, ta mõistis neid õigeks ja püüdis kel- mide pesa ülesse otsida ja — kes otsib see leiab.

III.

Bärtli ja Siimu mehe elu ehk kõik, mis pimeduses sündinud, toob päike walge ette.

Bärtel elas jälle linnas ja sai ühe raha- talituse majasse kui alam kirjutaja ametit.

Igaüks arwas teda õiglaseks meheks.

Briidu elas weikestest kauplemisest, mis ennast iga pääwaga laiendas, aga sõbrad olid meie tuntud mehed mõlemad.

Ühel õhtul rääkis Bärtel oma sõbrale, kui

palju selget raha täna rahawahetuse majasse oli toodud, mis tema ise lugeda awitanud.

„Kas meie seda kassat ei võiks tühendada? küsis Briidu.

„Wõime küllalt, kui tahame, aga meil on raha juba küllalt, nüüd mõtame naesed ja jästame wana ametit tööistele.“

„Mis k... jutlust sina mulle ette hakad lugema, anna teada kuidas asi võib sündida ja siis kui veel selle summa kristlikult oleme jaganud, lahkume ühest ja teeme ja wastame siis igaüks iseene eest.“

„Olgu siis, aga Briidu, see olgu wiimne lord!“

„Ja muidugi wiimne!“

Nüüd pidaswad mehed nõuu, kuidas asja kõige paremast talitada ja sellega lei olnud õpinud meistritel suurt aega.

Kolme päewa pärast lendas käre mööda linna, wanga majast olla 50 tuhat rubla ärawarastatud. Wanga talitaja kirjutajad ja ka Bärtel pisteti puuri ja otsimine alustas igal pool.

Siim aga tõttas seekord ise Briidu majasse ja laskis siin kõik oma filma al läbi otsida.

Majast ei leitud ühtegi, ka keldrist tahtsivad mehed praegu wälja minna, seal koputas Siim mööda keldri seinu ja ühe koha pääl tundis ta teistsugu häält; asti katsuti paremast järele ja siit leiti üks sala ukse. Lahtitehes leiti terwe

warastatud raha, palju hõbe asju ja muud kraami.

Priidu toodi filmavilk juurde ja tema filmaal pandi asjad ja raha petsati alla. Ka kõi maja säeti wahi alla. Wastuwaidlemine, mis ta esite sündis, ei aitnud ühtegi, waid pääwaras pandi ahela. Oma sõbra ütles ta esite üsna puhta wargusest olema, aga see andis ise ennast pea ülesse ja kõneles kõi oma ja Priidu seismaale talitust ülesse.

Koolmeistri ja tema poja waga olef tuli pääwa ette ja palju kahetsejad südamed tahtsiwad oma heldust ülesnäidata. Poeg sai ilma koolirahata jälle kooli wastuwõetud ja ausad inimesed muretsesiwad jälle korteri ja muu kulude eest.

Ka Tiit ja tema naene Krõõt pandi esite rauda; aga asja kuulamise järele mõisteti neid suuremast süüst lahti, aga nüüd pidid häbiga oma ainumat poega häbisambas nägema ja nuttes temast igawest lahkuma, sest mõlemaid wargaid saadeti Siberi maale mägede sisse igawese aja pääle kulda kaewama, sest üksinda wargus ei seisnud nende kätte külges, waid ka inimese weri.

Siimu, kui ainumat warguse jälile jõudjat, auustadi igal pool ja makseti suured summad.

Kõige enam aga rõõmustasiwad Siimu wanemad ja kasuwanemad tema truuse üle ja tema käsi käis sest pääwast saadik hästi, aga Bärtli wanemad suriwad kurbtusse.

Mõned lühikesed õpetused.

Kuida kõigeparemad wõid wõib walmistada.

Berenaesed ei taha wist niisugusest kõnest sugugi kuulda ja igaüks arwab ennast nende meistri olema, aga peab siiski pealinna müümise juures tihti karemaid sõnu wastu wõtma. Wange siis tähele, mis siin Gestirahwa kasuks läbikatsutud tööst ülesse kirjutan.

Wõid wõib hapust ja röösjast koorrest walmistada. Koor, mis wõi tegemiseks korjatakse, peab hästi puhastatud ja kuuma kiwidega keedetud riistade sees hoitud saama, aga see hoidmise koht ei tohi liig külm ega ka üle 8 graadi R. soe olla. Tahab nüüd keegi hääd wõid saada, siis pangu koor, olgu hapu ehk rööjsk, ühe puhta riista sisse ja klopigu teda lusikaga ehk ankruga sees kõige parem 11 graadi R. soja juures, kurni wõi piimast ennast lahutab. Külmemas toas ei lähe wõi usina kofku ja liig sojas saab wõi raswa nägu. On wõi koos, siis peab ta külma puhta wee läbi hästi ärapestud saama; pesemise juures on tähele panna, et wõid mitte ei õeruta, waid aga litsutakse. Pääle pesemist, mis siis walmis on, kui wõist puhast west ilma

piimata kallamises näitab, saab wõi kestmise jämeda, õige puhta walge soolaga parajaste soolatud, aga siin juures mitte õerutud, waid sool sisse litsutud ja siis puhta õige tõwa puu riista sisse pandud. Wõi pääle wannakse puhast linast riiet ja kallatakse soolwesi üle. Nõnda valmistatud ja hoitud wõi on hää maoga ja igauhele armas.

Kuuda kaapsaid talweks wõib sisse teha, mis hää maoga ja kurni suweni hääd seiswad.

Geesti rahwas tunneb pea igal pool ühte kaapsa sissetegemise pruuki, see on audumise läbi, aga siin saab üks teistmoodi ära katsutud ilma audumata hapu kaapsa sissetegemine soowitud. Kõwad kaapsa vääd saawad kõigest haljast lehtedest puhastatud ja siis ühe kaapsa hõowli pääl peenikeseks hõoweldud, aga mitte kaapsa pää jüda; mis nendest teha wõib, saab kohe ööldud. Nüüd wõtku igauks nii suurt riista, kui ta armab pere tarwis waja olema, aga õige puhast, tehku ruffi leiba jahust külma weega sugu tainast ja määrigu riista uurdet seestpoolt sellega. Nüüd pangu furd peeneks hõoweldud kaapsaid, arwata kolme sõrme paksuselt riista põhja, raputagu sugu soola ja mõned kõõmne terakesed pääle ja tampigu neid nii kawa puu nuiaga finni, kurni kaapsa endast wesi wälja tuleb ja läbi kaapsaste wirtsus. Nüüd pangu jälle furd hõoweldud kaapsaid, soola ja sugu kõõmnid ja tampigu jälle; seda wiist

tehku kunni ta armab küllalt olema. Wiimaks
 katgu kaapsa riist lauadega, mis sugu weiksemad
 on kui riist, kinni, pangu kerged kiwid pääle ja
 jäädku riista soja tuppä, kus ta nii kaua jääb,
 kunni kaapsad täitsa hapud on, siis wiigu riista
 koova ja pangu tähele, et west iikka üle seisab.
 Soola ärgu lisagu keegi liiast, selle läbi saa-
 wad nemad mõrudad. Kes aga õige häid kaap-
 said saada tahab, kallagu pääle hapendamist wana
 west päält ära ja uut pääle, mis pisut soolaga
 on segatud. Kui nüüd perenaine teetma hakkab,
 ei tohi ta kaapsaid enam pešta, waid neid aga
 wee seest wälja pigistada. Ka soola ei ole lee-
 mele enam tarwis, sest kaapsaste sees on isegi sool,
 aga liha peab ta ommetegi sisse lisama, sest
 kaapsad ilma liha ehk raswata ei kõlba suureks
 toiduseks. Hõoweldamises järele jäänud sees-
 mised südamed ja lehed raidugu rauaga peenike-
 seks ja pangu neid niisama kui hõoweldud kaap-
 said riista sisse. Keldris ehk koobas olgu iikka
 laud kaapsaste pääl ja kiwi laua pääl wajutuseks.
 Külmas koobas, kus jeätab, ei sünni neid hoida.

**Kuuda uguritsasid ehk gurkisid hästi wõib kaswatada
 ja sisseoolata.**

Uguritsad on mitmel pool Eesti rahwa seas
 tuntud ja pruugitaw aiawili, aga tihti ei taha
 nad hästi lorda minna. Mina olen neid ka

juba mõned aastad pidanud ja ei ükski lord ilma jäänud. Uguritjad on soja maa wili ja peawad ka sojal ajal külwatud saama ja õrnalt nendega ümber käidama.

Uguritja peenrad olgu madala maa pääl kõrged, päält kolm jalga laiad ja kõrge maa pääl madalad, aga hää peenikese sõnnifuga rammutud ja kewade kui maa sulaks lähäb, poolkaut walmis tehtud. Kõige parajam aeg neid külwada on 10. ja 18. Lehehekuu pääwade sees. Enne seda aega saawad seemned ühe taldrifu ehk muu kiwi riiesta sisse kallatud ja märja samaldega finni kaetud, kus nad idanema peawad. Nii pea kui idud wäljas on, tõmma risti peenraid, pooltoist jalga üksteisest weikesed waokesed ja pane iga waokese sisse jalg maad üksteisest kaugele kolm ehk neli seemet ja katta neid pisut mullaga finni. — Kui nüüd taimed täitsa on ülesse tulnud, peab järele waatama, kas mitte maa kirkud nende lehti sööma ei hakka; on seda näha, siis raputa piibu tuhka lehede pääle ja need kaowad kohe ära. Hakkab kolmas leht wälja ajama, siis peab neid umbrohust puhastadama ja mullatama, see on, sugu mulda nende ümber ajama, aga neid ka mitte mulla alla matma, see läbi saawad nemad külma wõdel kaitstud. Niisugust muldamist peab nende juures mõnikord ette wõetama, kunni nemad õelitsjema hakawad. On maa liiast kuiw, peab neid seisnud kaewu ehk tiigi weega kastetama,

aga ikka homiku wara ehk õhtu. Kui juba weikesed uguritsad külles on ja wihma palju ei ole, peab neid tihemast kastetama, sest siis armastawad nemad kõige enam wet, aga mitte üleliiga. Umbrohi peab ikka puhastatud saama, aga siin juures mitte uguritsa juuri rikutama. Esimesed uguritsad võib seemne tarwis jätta, mis kunni jõgiseni warte külge peawad jääma, siis saawad nad afna pääle pääwapaiastele sääatud ja mõned nädalad hoitud. Siis võib neid lõhki lõigata ja seemned limast wäljapeesta, parajas sojas kuivatada ja tulewaks kewadeks paigale panna. Uguritsad mis sisse soolatakse, ei tohi liig noored ega ka wanad kollased olla, waid armata nädalased ehk jugu üle selle. Sissesoolamine sünnib mitmet moodu, aga Eesti rahwale arwan selle moodu kõige parema olewad: Korja uguritsad warrede küllest ära, pane neid külma wee sisse ja pese neid käega tasa puhtaks. Wõtta siis kōwa riist, raputa musta sõstra lehti põhja ja ladu uguritsad üksteise kõrwa kord põhja pääle, raputa üle esimese korra jälle musta sõstra lehti ja pane nõnda kord uguritsasid kord lehti asten täis. Pääle raputa weel hästi lehti. Müüd wõtta külma wet, pane üks wärskke kana muna wee sisse ja pane tähele kui kana muna pääle kerlib; kalla soolwesi uguritsade pääle, sool, mis põhja jääb, ära pane mitte juurde. Soolwet peab nii palju kallama, et uguritsad temast kaetud saawad ja

säada astjad wilu kohta. Ka wõib uguritsasid keskelt ühe suure nõela ehk kahwliga läbi pista, misläbi nad õnneks ei lähä ja talwe otsa hästi seiswad. Üle uguritsade säada lauda ja pane paras kiwikene pääle, aga mitte rasket, muidu saawad nemad wäga kofku litsunud ja fortsuliseks. Kui uguritsasid läbi pistetakse, ei tohi soolwesi mitte wäga kange olla. Ka wõib pool wet ja pool ädikad ja sugu soola ja musta sõsira lehti sissetegemiseks pruukida.

Üks kümne sammune niisugune peenar annab üle tuhande ja weel rohkem häid uguritsasid.

Kuida türgiube kaswatada ja sisesoolata.

Türgiubad on Gestirahwa seas enamast tundmata aiawili, aga oleks mõistlikudele soowida, ka neid oma aiadesse külwada, sest nemad annawad rammusat leent. Türgiuba on kahte seltti, esimesed kaswawad ümber ridwade kui umalad ja teisjed madalad; wiimased on tulusamad, sest nemad kannatawad meie kliimat paremast. Nende seemet wõib iga kärneri käest weikeste raha eest saada.

Neid külwatakse kui maa sojaks lähäs, see on Mai ehk Lehekuu alustusel peenrate pääle, aga parem on neid ükskoowal üks jalg ükstoisest igale poole panna. Nad armastawad pa-

rem niiskemat kui kuiwa maad. Neid peab umbrohust puhtad hoitama, muud ühtegi. Kui kaunad külge tulewad ja weiksed terad sees on, saawad kaunad äranopitud, mõlemilt poolt kauna kõwa narmas äratõmmatud ja siis kaunad kõige teradega, weikeseks tükkideks katti lõigatud. Siis saab üks kõwa puu riist mõetud, kahe sõrme paksuselt lõigatud ube põhja pääle pandud ja soola pääle raputud, aga mitte liiast ja ühe puu nuiaga kinni tambitud, kurni wesi nende endast läbi wirtsjub. Mõnda saab kõik riist täidetud, ikka kord ube ja jälle kinni surutud ja soola wähele raputatud ja wilu kohta talweks säätud. Need oad on selle wäga kasulikud, et nende kaunu mitu korda võib korjata. Wanaks ei tohi kaunad jääda, sest nendest keedetud leem on kõwa, mis aga wanaks ja kollaseks jääwad, nendest saab seemet tulewaks aastaks. Ka võib neid täitsa küpselt terades kaunadeta keeta. Nende leent, see on kaunadega ja ilma, keedetakse, kui muidu uba leent, liha, raswa ehk piimaga ja maitseb wäga häa. Seda wiisi süssoolatud ube võib aasta otsa pidada, aga peab neil laud kiviaga pääl olema ja järele waadatama, et soolwesi nende endast üle on. Enne keetmist pestakse neid külma weega puhtaks.

